

Vide dicta Exodi 22, 50, ubi idem dicitur de primogenitis.

Tropologicè, Radulphus septem diebus, id est, quomodiū quis non aliud nisi res hujus mundi, et temporalia cogitare potest, tandiū doctrinā simplici trahitur : die verò octavā, id est, cum fuerit spiritualis affectus et spiritu renovatus, Dominum poterit presentari.

Allegoricè, septem diebus hujus vite sub Ecclesiā matre sumus, octavā verò die resurrectionis sistemur Domino in gloriā. Ita Radulph.

VERS. 28. — SIVE ILLA BŒS, SIVE OVIS, NON IMMO-LABUNTUR USA DIE CUM FUERINT SUI, quia hoc crudele videtur. Voluit Deus hāc lege Judæos docere humanitatem, ut scilicet in bestias præmeditata humanitas, in hominum refrigeria crudiretur, inquit Tertull. 1. 2. contra Marcion. 47. Eadem de causā Deut. 22, 7, vetatur is qui nidum invenit, accipere matrem cum pullis.

Tropologicè, Radulphus: Mater, ait, est voluntas, quæ fetus suos Deo immolat, cum in exterioribus actibus quidquid legi Dei contrarium est, pro posse suo trucidat; sed tunc circa septem annis labor est, quia voluptatum memoriam quibus sponte se subdidit cum ad Deum tendere nititur, etiam invita gemensque molestam sentit non ergo terroretur, quia fieri nequit, ut unā die mater cum foetibus immoletur, id est, ut præscindatur actus simul et affectus, debent et tentans ad actum.

Hoc enim sensum fit per exercitium. Hinc ait Apostolus 1. Timoth. 4, 7: *Exerce teipsum ad pietatem.* Hujus exercitio vacantes monachi dieti sunt ascete, id est, exercitantes: unde S. Basilus suas constitutiones monasticas vocavit Ascetica, id est, exercitamenta. Omnis enim res, inquit S. Ambrosius lib. 4. de Officiis, propriis ac domesticis exercitiis augetur. Quomodo sine exercitio doctrina, aut sine usu profectus? Qui disciplinam bellicam vult assequi, quotidie exercitatur armis, et tanquam in prociectu postus præhedit prælium. Et qui viribus corporis, legitimoque luctandi certamine coronam petunt, quotidiani usu palestræ durante membra, nutriendis patientiam, labori assuescunt. Aristoteles dicebat, ad sapientiam parandum tria requiri, naturam, doctrinam, exercitiationem. Idem est de virtute, quæ est sapientia practica. Plato monabat, ut neque corpus sine animo exercereamus, neque animum sine corpore: ut pariter utriusque curam habeamus. Nam alterum athletarum est, alterum inertium. Ita Laertius lib. 3. Hercules ad laborum patientiam quotidianis exercitiationibus se confirmabat, sentes omnes, qui pullarent eo in loco, vellere ac eradere solitus. Ita Pausan. lib. 6.

Lycurgus querenti, cur corpora virginum cursu, luctu, jaculatione fatigaret? Ut, inquit, assuescant pati dolores partus aliosque, et pugnare pro patriā, si opus sit. Cato aiebat, hominis ingenium esse simile ferro, quod ex usu splendet, in otio rubigine obducitur: exercendum autem esse cruditione et virtute. Sic et Plutarch. Utens, ait, usu usquegit, sic exercendis negotiis emittit animi vigor, qui otio hebetur et obscuratur. S. Chrysost. hom. 3 in Matth. : Sicut, ait, omne artificium corporeā usitatione servatur et augetur: sic et

gratia omnis per exercitiationem augetur, et per desidium minoratur. Pius pontifex in Epist. : *Cæca, inquit, est sine disciplinā natura; utraque parum habet momenti, si subtraheris exercitium: sed hinc tribus absolutio comparatur.*

VERS. 32. — NE POLLUATIS NOMEN MEUM, ne per inobedientiam et infamem vitam faciatis, ut gentes blasphemem nomen meum.

Ego DOMINUS QUI SANCTIFICO VOS, qui jubeo vos esse sanctos.

Vide hic, ut Deus sacerdotibus inculcet sanctitatem, jubeatque eos esse sanctos. Idque primò, quia ipsi in terris Dei personam representant. Dei ergo sanctitatem in se exprimere et referre debent: hoc est enim quod ait Deus Levit. 20: *Sancti estote, quia ego sanctus sum.* Hæc de causā summus sacerdos in titrā inscriptum gestabat: *Sanctum Domino.* Hinc et Deus ipse ait psalm. 131, v. 16: *Sacerdotes ejus indium salutari, et sancti ejus exultatione exultabunt.* Secundò, quia sacerdotes comparantur angelis, imò officio eos superant, nec enim angelus potest peccata condonare, aut consecrare corpus Christi, uti possunt sacerdotes novæ legis. *Levia sacerdotis,* ait Malach. c. 2, *custodient scientiam, et legem requirunt ex ore ejus; quia angelus Domini exercituum est.* Tertio, quia ipsi alios omnes sanctificare debent. *Vos estis sal terræ, et lux mundi,* ait Christus. Unde S. Dionysius docet sacerdotes debere esse instar crystalli pellucidi et radiantis, in quod radii solis incidentes, in cætera quæ vicina sunt refunduntur; et S. Chrysost. ait sacerdotem ceteris tantā virtute præstare debere, ut sit quasi homo inter bruta, quasi vir inter pueros, imò quasi angelus inter homines. S. Hilarius et Gregorius asserunt sacerdotes debere esse sutores æternitatis.

Quartò, quia ipsi mediatores sunt inter Deum et homines; idèoque populi peccata comedunt et consumunt. Hinc olim sacerdos acturus cum Deo, nomina 12 tribuum inscripta rationali gestabat in pectore, cum urim et tummim, id est, doctrinā et veritate. Meritò ergo eis dicitur: *Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis.*

Quintò, quia eorum munia sunt sanctissima, scilicet baptizare, à peccatis absolvere, sacrificare, consecrare, inungere, etc. *Quadrupartitum,* ait S. Bernardus in Sentent. *est officium sacerdotale: primò, vitam carnem immolare, quod Leviticum est; secundo, virtutum charismata Deo offerre, quod est incendere aromata, et filiorum Aaron est; tertio, cum fervore martyrii calum intrare, quod est introire cum sanguine Sancta sanctorum; quartò, gratiæ et precum vota cœlo transmittere, quod est panem et vinum Deo offerre.*

Sanctissima est caro et humanitas Christi, quam sacerdotes ore consecrant, manibus tangunt, oculis aspiciunt, licet velatum speciebus panis et vini. Unde S. Chrysost. hom. 60 ad populum sic infert: *Quo igitur non oportet esse puriorem tali fruente sacrificio? quo solari radio non splendidiorem manum, carnem hanc dividentes? os quod igitur spirituali repletur? linguam quæ tremendo nimis sanguine rubescit?*

Hinc viri sancti sacerdotium, quasi eo indigni, tantopere refrigerunt. S. Franciscus nunquam sustinuit fieri sacerdos, dicebatque: Si hinc angelus, inde sacerdos mihi occurreret, relicto angelo, ad sacerdotem accederem, ejusque manus oscularer: ille enim et panem, et verba vite mihi ministrat. Idem scribens ad sacerdotem sui Ordinis (quæ epistola exstat tomo 5 Bibliot. SS. Patrum in fine): *Videte, ait, dignitatem vestram, sacerdotes, et estote sancti, quia ipse sanctus est. Magna miseria, et miseranda infirmitas, quando ipsum sic præsentem habetis, et aliquid aliud in toto mundo curatis. Totus homo paveat, totus mundus contremiscat, et cœlum exaltet, quando super altare in manibus sacerdotis est Christus filius Dei vivi. O admiranda altitudo, ô stupenda dignatio, ô sublimitas humilis! quod Dominus universalitatis, Deus et Dei Filius, sic se humiliat, ut pro nostrâ salute sub modicâ panis formâ se abscondat. Videte, fratres, humilitatem Dei, et effundite coram illo corda vestra, et humiliamini, ut et vos exaltemini ab eo. Nihil ergo de vobis retineatis vobis, ut lotos vos recipiat, qui se vobis exhibet totum.* S. Marcus, non Evangelista, sed Anachoreta, pollicem sibi abscedit, ne fieret sacerdos: ita sacerdotium detrectavit. S. Antonius, S. Hilarius, et plurima monachorum millia, ad eum in multis Aegypti cenobiis ne unus quidem monachus inveniretur qui esset sacerdos, ut patet ex Vitis Patrum.

CAPUT XXIII.

1. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens:
2. Loquere filiis Israel, et dices ad eos: Hæc sunt feriæ Domini, quas vocabitis sanctas.
3. Sex diebus faciatis opus: dies septimus, quia sabbati requies est, vocabitur sanctus: omne opus non faciatis in eo; sabbatum Domini est in cunctis habitacionibus vestris.
4. Hæc sunt ergo feriæ Domini sanctæ, quas celebrare debetis temporibus suis.
5. Mense primo, quartâ decimâ die mensis ad vespertum, phase Domini est:
6. Et quintâ decimâ die mensis hujus, solemnitas azymorum Domini est. Septem diebus azyma comedetis.
7. Dies primus erit vobis celeberrimus, sanctusque: omne opus servile non faciatis in eo:
8. Sed offeretis sacrificium in igne Domino septem diebus. Dies autem septimus erit celebrior et sanctior: nullumque servile opus faciatis in eo.
9. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens:
10. Loquere filiis Israel, et dices ad eos: Cum ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis, et messueritis segetem, feretis manipulos spicarum, primitias messis vestræ, ad sacerdotem:
11. Qui elevabit fasciculum coram Domino, ut acceptabile sit pro vobis, altero die sabbati, et sanctificabit illum.
12. Atque in eodem die quo manipulos consecratur,

Sextò, quia propria sacerdotis dos est sanctitas, inde enim dicitur sacerdos, quasi sacer et sanctus; secundò, quia sancta consecratione Deo consecratus et sanctificatus est; tertio, quia ceteri laici et profani sunt, ipse vero sanctus est, et quasi divinus, quem tangere et violare non licet: hinc rursum sanctus, id est, integer et illibatus ab omni vitio, præsertim libidinibus et gula, sit oportet. Sanctitas enim, ait S. Dionys., est ab omni inquinacione libera, incontaminatissima et perfectissima puritas. Et Orig. *zylos,* ait, id est, sanctus, dicitur quasi *zygus,* id est, sine terrâ, qui scilicet à terrenis facibus est secretus, purus, cœlestis, ac Deo coherens et addictus: talis sit sacerdos, ut ejus conversatio sit in cœlis, cum angelis et sanctis. Hæc de causâ penè quotidie in Horis canonicis, martyris aliquos, aut sancti illo die occurrentis sancta et heroica facta perlegit Ecclesia, ut eadem imitetur, etiam usque ad mortem et martyrium.

Dicat ergo sacerdos cum S. August. : Da, Domine, ut illic tenerem mentem, ubi vera haberi gaudia certissimum est: tene cor meum apud te, qui sine te ad altiora non rapitur. Dirigatur oratio mea sic incensum in conspectu tuo: suscipe propitius meum populum, imò Christi tui jure sacrificium. Da ut in presenti vitâ nullam recipiam consolationem, donec ad tuum regnum perveniam, ubi exultans dicam: Illi sum junctus in cœlis, quem in terrâ totâ virtute dilexi.

CHAPITRE XXIII.

1. Le Seigneur parla de nouveau à Moïse, et lui dit: 2. Parlez aux enfants d'Israël, et dites-leur: Voici les fêtes du Seigneur, que vous appellerez saintes, et que vous aurez soin de regarder comme telles.
3. Vous travaillerez pendant six jours: le septième jour s'appellera saint, parce que c'est le repos du sabbat. Vous ne ferez ce jour-là aucun ouvrage; car c'est le sabbat du Seigneur qui doit être observé partout où vous demeurerez.
4. Outre cette fête, qui revient à la fin de chaque semaine, il y en a d'autres qui arrivent durant le cours de l'année: c'est donc les fêtes de l'année qui seront saintes, que vous devez célébrer chacune en son temps.
5. Au premier mois, le quatorzième jour du mois, sur le soir, c'est la Pâque du Seigneur.
6. Et le quinzième jour du même mois, c'est la fête solennelle des azymes du Seigneur. Vous mangerez des pains sans levain pendant sept jours.
7. Le premier jour vous sera le plus célèbre et le plus saint: vous ne ferez en ce jour-là aucune œuvre servile.
8. Mais, outre le sacrifice ordinaire du soir et du matin, qui s'offre pendant toute l'année, vous offrirez au Seigneur pendant sept jours un sacrifice qui se consummera par le feu. Le septième jour sera le plus célèbre et le plus saint que les autres, qui ont servi le premier: vous ne ferez en ce jour-là aucune œuvre servile.
9. Le Seigneur parla encore à Moïse et lui dit: 10. Parlez aux enfants d'Israël, et dites-leur: Lorsque vous serez entrés dans la terre que je vous donnerai, et que vous aurez coupé les orges, qui sont les premiers grains, vous porterez au prêtre une gerbe d'épis, comme les prémices de votre moisson.
11. Et le lendemain de Pâque, qui doit être pour vous comme le jour du sabbat, le prêtre élèvera devant le Seigneur cette gerbe, afin que le Seigneur vous soit favorable en la recevant, et il la consacra au Seigneur.
12. Le même jour que cette gerbe sera consacrée,

cedetur agnus immaculatus annulus in holocaustum Domini.

15. Et libamenta offerentur cum eo, duæ decimæ similitæ conspersa oleo in incensam Domini, odoremque suavissimam: libra quoque vini, quarta pars hin.

14. Panem, et potentiam, et pultes non comedetis ex segete, usque ad diem quæ offeretis ex ea Deo vestro. Preceptum est sempiternum in generationibus, cunctisque habitaculis vestris.

15. Numerabitur ergo ab altero die sabbati, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas.

16. Usque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est, quinquaginta dies: et sic offeretis sacrificium novum Domino,

17. Ex omnibus habitaculis vestris, panes primitiarum duos de duabus decimis similitæ fermentatæ, quos coquetis in primitiis Domini.

18. Offeretisque cum panibus septem agnos immaculatos anniculos, et vitulum de armento unum, et arietes duos, et erunt in holocaustum cum libamentis suis, in odorem suavissimum Domino.

19. Facietis et hircum pro peccato, duosque agnos anniculos hostias pacificorum.

20. Quæque elevaverit eos sacerdos cum panibus primitiarum coram Domino, cedent in usum ejus.

21. Et vocabitis hunc diem celeberrimum, atque sanctissimum: omne opus servile non facietis in eo. Legitimum sempiternum erit in cunctis habitaculis, et generatibus vestris.

22. Postquam autem messeritis segetem terre vestræ, non secabitis eam usque ad solum: nec remanentes spicas colligetis, sed pauperibus et peregrinis dimittetis eas. Ego sum Dominus Deus vester.

25. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens:

24. Loquere filiis Israel: Mense septimo, primâ die mensis, erit vobis sabbatum, memorialè, clangentibus tubis, et vocabitur sanctum.

25. Omne opus servile non facietis in eo, et offeretis holocaustum Domino.

26. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens:

27. Decimo die mensis hujus septimi, dies expiationum erit celeberrimus, et vocabitur sanctus: affligetisque animas vestras in eo, et offeretis holocaustum Domino.

28. Omne opus servile non facietis in tempore diei hujus: quia dies propitiationis est, ut propitietur vobis Dominus Deus vester.

29. Omnis anima, quæ afflicta non fuerit die hæc, peribit de populo suis:

30. Et quæ operis quippiam fecerit, delebo eam de populo suo.

31. Nihil ergo operis facietis in eo: legitimum sempiternum erit vobis in cunctis generationibus, et habitacionibus vestris.

32. Sabbatum requietionis est, et affligetis animas

on immolera au Seigneur un holocauste d'un agneau sans tache qui aura un an.

15. On présentera pour offrande avec l'agneau, deux dixièmes de pure farine mêlés avec l'huile, pour être brûlés, comme un encens d'une odeur très-agréable au Seigneur; l'on présentera aussi pour offrande de vin, la quatrième partie de la mesure appelée hin.

14. Vous ne mangerez ni pain ni bouillie, ni farine desséchée des grains nouveaux, jusqu'au jour que vous en offrirez les prémices à votre Dieu. Cette loi sera éternellement observée de race en race dans tous les lieux où vous demeurerez.

15. Vous compterez donc depuis le second jour de cette fête, qui sera pour vous comme le jour du sabbat; vous compterez, dis-je, depuis le jour auquel vous avez offert la gerbe des prémices, sept semaines plénières.

16. Jusqu'au jour d'après que la septième semaine sera accomplie, c'est-à-dire, cinquante jours; et alors vous offrirez au Seigneur un sacrifice nouveau.

17. De tous les lieux où vous demeurerez; savoir: deux pains des prémices du froment que vous aurez commencé à couper, et ces pains seront de deux dixièmes de pure farine avec du levain, que vous ferez cuire, pour être les prémices du Seigneur:

18. Et vous offrirez avec les pains, sept agneaux sans tache, qui n'auront qu'un an, et un veau pris du troupeau, et deux béliers, qui seront offerts en holocauste avec les offrandes de liqueur, comme un sacrifice d'une odeur très-agréable au Seigneur.

19. Vous offrirez aussi un bœuf pour le péché, et deux agneaux d'un an pour être des hosties pacifiques; 20. Et lorsque le prêtre les aura élevés devant le Seigneur avec les pains des prémices, ils lui appartiendront entièrement, sans que ceux qui les ont offerts y aient aucune part.

21. Vous appellerez ce jour-là très-célèbre et très-saint; vous ne ferez aucun ouvrage servile en ce jour. Cette ordonnance sera observée éternellement dans tous les lieux où vous demeurerez, et dans toute votre postérité.

22. Quand vous scierez les grains de votre terre, vous ne les comperez point jusqu'aux pieds, et vous ne ramasserez point les épis qui seront restés, mais vous les laisserez pour les pauvres et les étrangers. Je suis le Seigneur votre Dieu, et c'est moi qui l'ordonne ainsi.

25. Le Seigneur parla encore à Moïse et lui dit:

24. Parlez aux enfans d'Israël et dites-leur: Au premier jour du septième mois, vous célébrerez par le son des trompettes un jour de fête de sabbat et de repos, pour vous faire souvenir de la loi que vous avez reçue du Seigneur au bruit des trompettes, et pour vous exciter à observer avec une nouvelle ardeur, et ce jour où commença l'année civile, sera appelé saint.

25. Vous ne ferez en ce jour-là aucune œuvre servile, et vous offrirez un holocauste au Seigneur.

26. Le Seigneur parla encore à Moïse, et lui dit:

27. Le dixième jour de ce septième mois, sera le jour des expiations; il sera très-célèbre, et il s'appellera saint: vous affligerez vos âmes en ce jour-là par la pénitence et par le jeûne, et vous offrirez un holocauste au Seigneur.

28. Vous ne ferez aucune œuvre servile dans tout ce jour, parce que c'est un jour de propitiation que nous consacrerons au Seigneur, afin que le Seigneur votre Dieu vous devienne favorable.

29. Tout homme qui ne sera point affligé en ce jour-là, périra du milieu de son peuple;

30. J'exterminerai encore du milieu de son peuple celui qui en ce jour-là fera quelque ouvrage.

31. Vous ne ferez donc aucun ouvrage en ce jour-là: et cette ordonnance sera éternellement observée dans toute votre postérité et dans tous les lieux où vous demeurerez.

32. Ce jour-là vous sera un jour de repos et de sabbat, et vous affligerez vos âmes en commençant la neuvième jour du mois au soir, et continuant votre jeûne

vestras die nono mensis. A vesperâ usque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra.

33. Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens: 34. Loquere filiis Israel: A quinto decimo die mensis hujus septimi, erunt ferie tabernaculorum septem diebus Domino.

35. Dies primus vocabitur celeberrimus atque sanctissimus: omne opus servile non facietis in eo.

36. Et septem diebus offeretis holocausta Domino. Dies quoque octavus erit celeberrimus atque sanctissimus, et offeretis holocaustum Domino: est enim cœtus atque collecte; omne opus servile non facietis in eo.

37. Hæ sunt ferie Domini, quas vocabitis celeberrimas atque sanctissimas, offeretisque in eis oblationes Domino, holocausta et libamenta juxta ritum uniuscujusque diei:

38. Exceptis sabbati Domini, donisque vestris, et quæ offeretis ex voto, vel quæ spontè tribuetis Domino.

39. A quinto decimo ergo die mensis septimi, quando congregaveritis omnes fructus terre vestræ, celebrabitis ferie Domini septem diebus: die primo et die octavo erit sabbatum, id est, requies.

40. Sumetisque vobis die primo fructus arboris pulcherrime, spatulasque palmarum, et ramos ligni densarum frondium, et salices de torrente, et letabimini coram Domino Deo vestro.

41. Celebrabitisque solemnitate ejus septem diebus per annum: legitimum sempiternum erit in generationibus vestris. Mense septimo festa celebrabitis.

42. Et habitabitis in umbraculis septem diebus: omnis, qui de genere est israel, manebit in tabernaculis.

43. Ut discant posteri vestri, quòd in tabernaculis habitare fecerim filios Israel, cum educerem eos de terrâ Ægypti. Ego Dominus Deus vester.

44. Le julusque est Moyses super solemnitatibus Domini ad filios Israel.

VERS. 2. — HÆ SUNT FERIE DOMINI, hæc sunt festa, quibus vacandum est ab omni opere servili, et insistendum cultui divino. Hebr. est, hæc stata festa, quæ vocabitis micrae hodie (Septuag. ἐπέτειος ἡμέρας), id est, convocationis sanctissimæ, hæc enim festis convocabatur populus ad audiendam legem, et ad sacrificia ac preces. Unde de his dixerunt Hebræorum sapientes: Qui continent solemnitates, seu publicos Ecclesiæ conventus, is non habebit partem futuræ sæculi. Hinc Ecclesia ex institutione S. Sylvestri pontificis omnes dies vocat ferias, Primò, quia Christiane omni die à vitis feriandum et cessandum est. Secundò, quia tantum ad officia ecclesiastica et Ecclesiæ ministros, omnes dies ferie, id est, festa, sunt: illis enim non alteri rei, quam divino cultui vacandum est. Ita Abulens. Sicut ergo gentiles dies nuncuparunt à planctis septem, quasi unus ex iis cuilibet diei dominaretur, ut dicant dies Solis, Lune, Martis; Judei verò hosce dies indignant à sabbato, ut dicant primam, secundam, tertiam,

jusque au soir du dixième; car vous célébrerez vos fêtes d'un soir jusqu'à un autre soir.

33. Le Seigneur parla encore à Moïse et lui dit: 34. Dites aux enfans d'Israël: Depuis le quinzième de ce septième mois, la fête des tabernacles se célébrera en l'honneur du Seigneur pendant sept jours.

35. Le premier jour sera très-célèbre et très-saint: vous ne ferez aucune œuvre servile en ce jour-là.

36. Et vous offrirez au Seigneur des holocaustes pendant les sept jours; le huitième sera aussi très-célèbre et très-saint, et vous offrirez au Seigneur un holocauste; car c'est le jour d'une assemblée solennelle: Vous ne ferez aucune œuvre servile pendant ce jour, non plus que pendant le premier.

37. Ce sont là les fêtes du Seigneur que vous appellerez très-célèbres et très-saintes; et vous y offrirez au Seigneur des oblations, des holocaustes et des offrandes de liqueurs, selon qu'il est ordonné pour chaque jour;

38. Outre les sacrifices des autres sabbats du Seigneur et les offrandes que vous lui faites, soit pour vous acquitter de vos vœux, ou simplement par bonne volonté.

39. Ainsi depuis le quinzième jour du septième mois, lorsque vous aurez recueilli tous les fruits de votre terre, vous célébrerez une fête en l'honneur du Seigneur pendant sept jours: le premier jour et le huitième vous seront des jours de sabbat, c'est-à-dire, de repos.

40. Vous prendrez au premier jour des branches du plus bel arbre avec ses fruits, des branches de palmier, des rameaux de l'arbre le plus touffu, et des saules qui croissent le long des torrents; vous en ferez des tentes sous lesquelles vous demeurerez, et vous vous réjouirez devant le Seigneur votre Dieu;

41. Et vous célébrerez chaque année cette fête solennelle pendant sept jours: cette ordonnance sera observée éternellement dans toute votre postérité. Vous célébrerez cette fête au septième mois.

42. Et vous demeurerez sous l'ombre de branches d'arbres pendant sept jours: tout homme qui est de la race d'Israël demeurera sous les tentes;

43. Afin que vos descendants apprennent que j'ai fait demeurer sous des tentes les enfans d'Israël, lorsque je les ai tirés de l'Égypte, moi qui suis le Seigneur votre Dieu.

44. Moïse déclara donc toutes ces choses aux enfans d'Israël, touchant les fêtes solennelles du Seigneur.

COMMENTARIUM.

quartam sabbati, pro primâ, secundâ, tertîâ, quartâ die hebdomadæ: ita Christiani suos dies vocant ferias, ut dicant feria prima, secundâ, tertîa, quartâ.

Simili modo Diogenes videns hospitem se tanto studio paratum ad quoddam festum: Annon, inquit, vir probus quomodo diem festum censet? et quidem, si sobriè vivimus, admodum iulustrem. Est enim sanctissimum templum ac divinissimum hic mandus; in nunc inducitur homo cum nascitur, ut fugiat spectet, non muta simulacra, sed vivas et mobiles effigies, pta solen, lunam, sidera, fluvios, plantas, animalia, etc.; testis est Plutarch. de animi Tranquill.

Quam ergo à scopo festorum aberrant Christiani qui gentium more in festis. laboreriantur, et luxuri vacant? Vidit hoc sapiens Epaminondas, gentilis hecæ, qui civitate festum agente omnibus vino et conviviis deditis occurrit quidam squalidus et cogitabundus, rogatus cur? Ut vobis, inquit, liceat otio et symposiis incare; testis est Plutarchus in ejus Vita.

Preclarè S. Nazianz. orat. 44 : *Ferari*, inquit, *nostrum*, non est aliud quam animæ aliquid eorum aggerere, quæ firma et stabili sunt. Et S. Hieron. epist. ad Eustochium : *Nobis*, ait, *solicitiis providendum est, ut solemnem diem non tam ciborum abundantia, quam spiritus exultatione celebremus, quia valde absurdum est, nimiam sanctitate velle honorare martyrem, quem scias Deo placuisse jejuniis*. Vide S. Bernardum serm. 5 de Adventu. Denique audi Isaiam c. 53, 13 : *Si averteris*, inquit, *à sabbato pedem tuum, facere voluntatem tuam in die sancto meo, et vocaveris sabbatum delictatum, etc.*, diem non facis vias tuas, et non invenitur voluntas tua, ut loquaris sermonem, tunc delectaberis super Domino, et Ethnici ergo festa colunt ventre, Christiani mente, colentes Deum in spiritu et veritate. Merito ethnicus Antisthenes rogatus, *Quid est festum? Est*, inquit, *quæ irritamentum, et luxuriosus occasio*; testis est Maximus ser. 27.

Nota. Feriæ sive festa Judæorum fuerunt duplicia : alia enim instituta sunt à Deo, alia ab ipsis Judæis. À Deo instituta sunt septem festa : primò, sabbatum; secundò, pascha; tertio, pentecoste; quartò, festum tubarum; quintò, festum propitiationis, sive expiationis; sextò, festum tabernaculorum; septimò, festum coetis sive collectæ. Onititur hic octavum festum Neomeniæ, de quo Num. 28, 11. À Judæis instituta sunt quatuor festa : primò, festum sortium, 15 Adar, sive Februarii, in memoriam liberationis Judæorum per Esther, Esther 9, v. 17, 26, 28, 29. Secundò, festum cenaciorum, seu purgationis templi, quæ facta est sub Juch Machabæo, 1 Machab. 4, 29. Tertio, festum recepti à celo ignis sacri, 2 Machab. 1, 18. Quartò, festum ob eæstem Nicanorem, 1 Machab. 7, 49, et 2 Machab. ult. v. 57, de quibus vide Riberaum l. 5 de Templo cap. 17 et seq., et Genebrardum in Calendario Hebræico.

Nota. Festa à Deo instituta habebant hæc tria : primò, vacationem à laboribus; secundò, oblationem sacrificiorum festis singulis propriam, et ab aliis diversam, atque à Deo præscriptam, ut patet Numer. 28 et 29. Tertio, cæremonias cuique festo peculiarias, ut in festo paschæ sive azymorum fiebat oblatio manipuli spicarium : in pentecoste fiebat oblatio novorum panum : in festo tubarum erat clangor tubarum; in die expiationis indiciebat afflictio et jejuniium; in festo tabernaculorum habitabant in tabernaculis, ibique exultabant cum ramis et fructibus.

VERS. 5. — **DIES SEPTIMUS SABBATI REQUIES EST.** Hebr. *dies septimus est sabbat sabbati*, id est, *requies quietis*, q. d. : Summa quies et cessatio ab opere erit die septimo, indeque hic dies vocabitur sabbatum, id est, *requies*. Ita Plato dicebat Deos miseratos labores hominum, insituisse festa; ut iis à laboribus quietem et relaxationem aliquam obtinerent. Hoc primum et summum fuit festum Judæorum, cujus causas et significationes afferam Deut. 5, 12.

VOCABITUR SANCTUS, id est, erit sanctus hic dies sabbati; ita ut jure sanctus, id est, meo cultui dicatus, vocari possit. Sic sæpè vocari pro esso sumitur, ut

Isaiæ 9, 6 : *Vocabitur* (id est, erit) *admirabilis*; Rom. 9, 25 et 26 : *Vocabo* non plebem, *plebem meam*, q. d. : Gentiles qui antehac non fuerant plebs mea, erunt deinceps plebs mea, quia erunt Christiani : unde eos habeo et forebo ut plebem meam. 1. quæ est plebs mea

OMNE OPUS NON FACIETIS IN EO, id est, nullum omnino. Unde sabbato non licebat accendere ignem, nec coquere cibos, nec aliud quidquam operis facere, ut nec in die expiationis, ut dicitur v. 51; in aliis autem festis omnibus ista licebant. Unde de iis hic dicitur : *Omne opus servile non faciatis in eis*, de sabbato autem et de festo expiationis absolutè et generatim dicitur : *Omne opus non faciatis in eo*. Poterant tamen Judæi in sabbato edere, bibere, adquare jumenta, ut asserit Christus Luca 13, 15, facere medicinas, et in necessitate colligere et parare cibum, quia ista necessaria sunt.

SABBATUM DOMINI EST. *Domini*, id est, Domino dicatum, vel secundò, *Domini*, id est, quo Dominus requirevit in primâ rerum omnium creatione. Tertio, *Domini*, quo scilicet quiescendum est in honorem et ad cultum Domini Dei, idque in cunctis habitationibus vestris, quia in tabernaculo sive templo die sabbati non erat quies; tunc enim sacerdotes ibidem sacrificabant, id est, victimas mactabant, exoriabant, secebant, coquebant, et hoc est quod Christus Judæis objicit Matth. 12, 5 : *Non legis in lege, quia sabbatis sacerdos in templo sabbatum violant (materialiter) et sine crimine sunt?*

VERS. 5. — **MENSE PRIMO**, Nisan, qui partim Martio, partim Aprili nostro respondet, **QUARTA DECIMA DIE MENSIS AD VESPERUM, PHASE DOMINI EST.** Pro ad vesperum hebr. est *inter duas vespères*, id est, inter occasum solis et noctem, puta in crepusculo vespertino, antequam oriatur stella, quæ vesper, sive hesperus dicitur; nam ab ortu hujus stelle incipit nox, et dies 15; agnus autem paschalis debebat immolari ante 15 diem in fine 14 diei : ergo 14 dies non erat festa, sed tantum ejus vespera, in quâ phase immolabatur. Hoc secundum est festum, puta paschæ et azymorum, quod ob sui celebritatem celebrabatur per septem dies, idque in memoriam magni illius beneficii, quo Deus Hebræos ex Ægypto liberarât et eduxerat.

PHASE DOMINI EST. Paschæ festum est Domino dicatum; Phase enim hebr. transitum vel potius transeunsum significat : inde secundò, phase significat agnum paschalem, qui pro transitu angeli percutiens immolabatur. Denique tertio phase significat ipsum festum quo agnus hic immolabatur. Vide dicta Exodi 11, 12.

Hoc ergo paschæ festum celebre fuit apud Judæos, celebrius est apud Christianos, qui in eo non à servitute Pharaonis, sed à diaboli et mortis per Christum resurgentem liberati sunt. Hinc Deus illud magnis illustravit miraculis. Refertur in Vita S. Marcellini Ebrædenensis episcopi, cujus meminit Ado in Martyrol. 42 Calend. Maii, baptisterium quod ipse juxta Ebrædum condidit, in sanctis paschæ vigiliis, Dei virtute singulis annis aquis subitis inundari, idque per septem ejusdem solemnitatibus dies continuari solitum. Atque ex hoc

miraculo collegerunt, pascha non esse celebrandum ipsâ 14 lunâ cum Judæis, ut volebant Quartodecimani, sed in Dominicâ sequente. Tunc enim contingebat hoc miraculum.

Pari modo anno Domini 417, cum erratum fuisset in die paschatis celebrando, error hic à Deo per miraculum declaratus est, nam nocte verâ paschali ipsâ baptizandi horâ, baptisterium Ecclesiæ per miraculum aquâ repletum est, ut testatur Paschasius, episcopus Lyllibæi, apud S. Leonem post epist. 65 et ex eo Baronius anno Christi 417, qui et in alio fonte Lucañie idem miraculum fieri solitum ex Cassiodoro docet. Et in alio fonte Lusitanie idem fieri solere testatur Greg. Turonensis l. 1 de Gloriâ Martyr. c. 24 et 25. Idem in fonte Lyeiæ feri, aquamque in eo usque ad pentecosten perseverare, tuncque evanescere docet Sophronius in Prato spirituali c. 214.

Sic et Brittonum error de die paschatis, per miraculum, quo S. Augustinus, Anglorum episcopus, cæcum illumnavit, confutatus est, ut refert Ven. Bed. lib. 2 Historiæ Anglorum cap. 2.

In vitâ S. Maurilii, Andegaventium episcopi (qui fuit discipulus S. Martini) 5 Septemb. narratur de quodam, cui nomen erat Belgicus : Hic die paschæ mandaverat servis ut segetes mundarent; replicant illi esse diem paschæ; ipse urget, et invitos cogit; sed cum illi segetes sarrire tentarent, mox Belgicus oculorum cæcitate percussus, clamavit ut cessarent. Cum autem tres annos in eâ cæcitate permansisset, tandem tangens S. Maurilii pertranseuntis vestes, sanatus est.

In Vitâ S. Maurilii narratur, ipsâ nocte resurrectionis tres servos ex ejus monasterio piscationi vacasse, atque cepisse quidem piscium copiam, sed duos ex ipsis manum et pedum officio privatos, toto corpore contritos fuisse : tertium verò et claudum et surdum effectum esse, qui tandem in nocte resurrectionis visitans monasterium S. Bertini, eumque cum lacrymis invocans, per ejus merita sanitati restitutus est.

Hinc et Imperatores diem paschæ magnis privilegiis celebrarunt, et roas libertate donarunt. Anno Christi 567, Valentinianus, Valens et Gratianus Augusti saucerunt, et ad Lampadium urbis præfectum ita rescriperunt : *Ob diem paschæ, quem intimo corde celebramus, omnibus quos reatus astringit, carcer includit, claustra dissolvimus; ubi primum dies paschalis extiterit, nullum teneat carcer inclusum, omnium vincula solvantur*. Extat hoc rescriptum l. 8 de Indulg. crim. C. Theodos. Eamdem indulgentiam reis eodem festo dedit in Oriente Theodosius imperator, ut testatur S. Chrysostomus orat. de Flaviano episcopo.

VERS. 6. — **ET QUINTA DECIMA DIE MENSIS HUIUS** (primi et paschalis, puta nisan) **SOLEMNITAS AZYMORUM DOMINI EST.** Nota. Dies azymorum incipiebant cum paschate, videlicet 14 die mensis primi ad vesperam secundam, id est, initio 15 diei : durabant autem per 7 dies, qui proinde paschales dicebantur, quibus pane non fermentato, sed azymo vesciebantur. Unde fiebantur hi dies, vigesima primâ die mensis primi ad

vesperam secundam; quæque enim dies festæ duplicem habebat vesperam, scilicet primam et secundam : sive inchoantem et finientem, excepto festo paschæ : hoc enim nam tantum habebat vesperam, scilicet secundam 14 diei. itaque 14 diei ad vesperam immolabatur phase, sive agnus paschalis, quem nocte comedeabant cum azymis : postero mane, quod erat mane 15 diei, erat solemnitas azymorum, quia illo die azymorum esus incipiebat; nam nox præcedens ad hanc 15 diem, non autem ad 14 pertinebat. Eadem 15 die immolabant victimas alias paschales, quæ proinde etiam pascha dicebantur, Joan. 18, 28; ideò solemnitas erat hic dies.

Nota. Horum 7 dierum azymorum quatuor erant observantia: primò enim per omnes hos septem dies comedeabant azyma; secundò, cessabant ab omni opere servili, sed primo tantum et septimo die; reliquis enim quinque intermediis operari et laborare poterant. Unde sequitur ex dictis v. 1 solum primum diem et ultimum propriè festæ festa, non autem quinque medios. Tertio, singulis diebus offeriebatur sacrificia, holocausta videlicet, ut vertunt Septuag., quæ noster interpres vocat *sacrificia in igne*: Hebr. enim vocantur *ignitiones*, id est, sacrificia quæ tota per ignem in honorem Dei consumuntur. Victimæ ergo quotidianæ hisce diebus erant duo vituli, unus aries, agni anniculi septem; et unus hircus pro peccato, ut patet Numer. 28, 19, quibus adde agnum alium, qui die secundo cum spicis immolabatur, ut patet vers. 12. Quarto, offeriebatur spica hordei matrescentes, idque tantum fiebat secundo die, non aliis. Ita Abulens., Ribera et alii.

VERS. 7. — **DIES PRIMUS ERIT VOBIS CELEBRANDUS.** Ex his 7 diebus azymorum, celebriores erant prima et septima, erantque hæc due æquè celebres. Nam quòd noster interpres diem primum vocat celebrandum, septimum verò celebriorem, eodem recidit : sicut et quòd septimum vocat sanctiorem, primum verò sanctum. Tantum enim vult dicere, primum diem et septimum celebres et valde sanctos præ cæteris fuisse. Unde in Hebræo utrobique est eadem vox videlicet *miira kodes*, id est, convocatio sancta. Sic apud Latinos comparativus subinde non habet vim comparationis, sed pro positivo, vel superlativo ponitur, ut :

Tristior, et lacrymis oculis suffusa nitens.

VERS. 10. — **CUM INGRESSI FUERITIS TERRAM QUAM EGO DABO VOBIS, Chanaan** (hinc patet, hæc leges cæremoniales, et hæc festa non obligasse Judæos, nec ab eis servata fuisse in deserto) **ET MESSUERITIS SEGETEM, FERETIS MANIPULOS SPICARUM, PRIMITIIS MENSIS VESTRÆ, AD SACERDOTEM : QUI ELAVIT FASCICULUM CORAM DOMINO.** *Spicarium*, scilicet hordei, quod illo tempore, puta in Martio vel Aprili, sub paschâ marescit in Palestina.

Nota. Non erant iste spicarium primitiæ universales, ita ut omnes obligarentur earum manipulum offerre; sed offerrebant quotquot volebant offerre sponte suâ, et ex devotione. Ex quibus omnibus sacerdos acci-

piebat unum, quem Deo offerebat, oblatum torreat et siccabat, siccatum excusiebat, granaque excussa comminuat, atque ex farina comminuat, imposito simul thure et oleo, pugillam accipiebat, quem cremabat et adolebat Domino; reliqui verò manipuli spicarum, earumque grana et farina, cedebant in jus et usum sacerdotum.

Tropologicè, manipulus spicarum significat Christi resurrectionem: unde et altero sabbati, puta post immolatum phase offertur, quia duo hi fœderis Christi dies, unus passionis, alter resurrectionis. Unde et Christus, qui fasciculus est myrtiæ propter passionis amaritudinem, ipse idem et hotrus Cyprî dicitur, propter resurrectionis dulcedinem, ait Rupertus. Dùm ergo Christum resurrectionis credimus, in fide et spe nostrâ quasi spicas repetentes domino offerimus. Ita Isychius et Radulph.

VERS. 11. — ALTERO DIE SABBATI, q. d.: Altero, sive secundo die azymorum offertur hic manipulus spicarum; sabbatum enim hic non significat sabbatum propriè dictum, uti putavit Isychius et Rupert., nec rursum significat omnes dies azymorum et festa paschalia, ut aliqui opinati sunt; sed tantum significat ipsum festum primi diei azymorum, quia in eo indicata erat plena quies (hæc enim hebr. vocatur sabbatum), ob solemnitatem festi; hoc ergo festum quia tam solemne erat, hinc vocatur sabbatum: sabbatum enim primum et summum erat festorum. Censet Abul. non primo, sed secundo die oblatum fuisse hunc manipulum spicarum, quò quod primo die, utpote solemni, non liceret eas metere, ne quidem ad sacrum hunc usum oblationis: potius diximus, primam diem suâ solemnitate et sacrificiis paschalis illa impeditam fuisse, ut non vacaret, nec deceret eo spicas has torreat.

ET SANCTIFICABIT ILLUM. Manipulum spicarum consecrabit Domino, eo ritu, qui prescriptus et explicatus est c. 2, v. penult.

VERS. 12. — ATQUE IN EODEM DIE QUO MANIPULUS CONSECRATUR, CEDETUR AGNIS, ET LIBAMENTA (Hebr. *mincha*), id est, sacrificium farctum) OFFERENTUR.

VERS. 13. — LIBA, id est, libamina, quoque VINI QUARTA PARS HIN, id est, tres sextarii. Nam hin continet duos congios, sive duodecim sextarios, ut dixi cap. 14, 10. Quod hic de vino dicitur, tantumdem de oleo intellige, scilicet quartam partem bin ex oleo, ad mincha hoc additum fuisse. Nam oleum in omni mincha addi debuisse, patet cap. 2, v. 1; unde et Num. 15 semper eadem mensura olei et vini, sacrificiis quibusque adjungitur. Porro liba, puta vina ipsa, effundebantur in honorem Domini, uti hic dicitur: oleum verò cum farina mixtum per ignem Deo adolebatur, quod intellige de pugilla, qui ex farina hæc oleatâ Deo cremabatur: reliqua enim farine vel minche pars cedebat sacerdoti, uti dictum est c. 25 et c. 16, ita Abulens.

VERS. 14. — PANEM ET POLENTAM ET PULTES NON COMEDETIS EX SEGETE USQUE AD DIEM, QUAE OFFERETIS EX EA DEO VESTRO, manipulum spicarum jam dictum; cum enim quasi primitias frugum sibi deposcit Deus.

Nota, *polementam*, id est, tostum far sive hordeum, ita Septuag. et Hebr. Pro *pultes*, hebr. *est spicas*, sed certum est spicas non pures et crudas hic intelligi: illa enim comedi non solent; nec etiam spicas tostas, sive far tostam aut tusum et formatum in panem, quia panis hic processit. Aptè ergo noster interpres spicas hic accepit tutas, puta farinam in pultes ductam et coctam: agitur enim hic de farina non cruda, sed coctâ; hæc enim solâ comedi solet, coquitur autem farina vel in panem, vel in polementam, vel in pultes.

VERS. 15 ET 16. — NUMERABITIS ERGO AD ALTERO DIE SABBATI, IN QUO OBUTLISTIS MANIPULUM PRIMITIARUM (spicarum) SEPTEM HEBDOMADAS PLENAS, USQUE AD ALTERAM DIEM EXPLETIONIS HEBDOMADE SEPTIME, ID EST, QUINGUAGINTA DIES, ET SIC OFFERETIS SACRIFICIUM NOVUM DOMINO. Describitur hic tertium festum, scilicet pentecoste, quod celebrabatur quingagesimo die à paschate. Itaque ab altero sabbati, non propriè dicti, sed sabbati, id est, paschatis, et solemnitatis azymorum, hoc est, à secundo die azymorum (uti paulo ante dixi), quo obutlerant manipulum spicarum, numerabant Hebræi septem hebdomadas, id est, 49 dies, ita ut sequens, puta quingagesimus, dies esset pentecoste. Id ita esse patet primò, ex Josepho, qui id clarè docet l. 5 Antiq. 10, cum ait: ἑβδόμη εβδομάδος διατριμηνήνους, μετὰ τούτων τῶν ἑβδομῶν, ἔπειτα ὄρισεν αἱ τὰς ἑβδομάδας ἡλίους πενήνταεννέα, τῆ πεντήκωστήν προσέκοισεν ἄρτον, quæ verba Josephi interpres obscure et confusè sic vertit, *post paschate sacrum clapsis septem septimanis est pentecoste*; clarè enim et distinctè sic vertenda sunt: *Post hoc sacrificium (spicarum) virentium et agni septimâ septimanâ clapsâ (hi enim septem septimanarum dies sunt quadraginta novem) est pentecoste, sive quingagesima dies, quæ offertur panem*. Secundo, idem patet ex praxi Judæorum, et ex prima pentecoste, quam celebrârunt Hebræi die sexto tertii mensis, uti ostendi Exodi 19, 11; nam à secundo die azymorum, atque decimus sextus mensis primi, usque ad diem sextum mensis tertii, qui fuit dies pentecostes, numerantur 50 dies. Unde et in Judæorum calendariis adhuc hodiè, consignatur pentecoste die sexto mensis tertii. Ita Abulens., Cajet., Oleast., Ribera l. 5 de Templo cap. 7, et Genebrardus in Calendario Hebræorum, quod psalmis præfixit.

Ubi nota, Judæos habere statum pascha et pentecosten: nam cum utantur mensibus lunaribus, celebrantque pascha 15 die mensis primi lunaris, puta in plenitudo; hinc numerando 50 dies, necessario celebrant pentecosten sexto die mensis tertii. Christiani verò, quia non lunares, sed solares habent menses, hinc uti pascha habent mobile, ita et pentecosten, ut eam jam celebrent decimâ maii, jam vigesimâ, jam trigessimâ, jam decimâ junii, jam duodecimâ. Ex dictis patet hosce dies 50 pentecosten numerandos esse à secundo die azymorum, non exclusivè, ut vult Radulph. et Ribera lib. 5 de Templo c. 7; sic enim non 50, sed 49 essent dies; sed inclusivè. Si enim à 16 die mensis primi inclusivè, numeres reliquos 15 dies

ejusdem mensis, mensis verò secundi numeres dies 20 (Hebræorum enim menses, utpote lunares, alternatim erant 29 et 30 dierum), his denique addas sex dies mensis tertii (sexto enim die erat pentecoste), præcisè reperies dies 50.

Nota. Nos Christiani, ut non celebramus pascha eo die quo Judæi, scilicet 14 die mensis nizan, sed Dominicâ eam sequente, idque in memoriam resurrectionis Christi, quæ in Dominicâ facta est: ita consequenter non celebramus pentecosten eo die quo Judæi, sed quingagesimo die à Dominicâ paschatis, sive resurrectionis Christi, qui necessario pariter incidit in Dominicam: die enim Dominicâ, quæ fuit pentecoste, sive quingagesima dies à paschate, descendit Spiritus S. in Apostolos, et lex nova promulgata est in Sion, Act. 2, uti lex vetus olim in Sina, eodem die quingagesimâ à paschate promulgata fuit. Hinc S. August. ser. 154 de Tempore, Clemens Roman. l. 5 Constitut. c. ult., Isidor., Albinus et alii qui scribunt de officis Eccles. atque S. Leo serm. 1 de Pentecoste, numerant dies 50 pentecosten, non à paschate Judæorum, nec à die passionis Christi (sic enim non 50 sed 52 essent dies); sed ab ipsâ Dominicâ resurrectionis Christi. Uterius, ne coincideret pentecoste Christianorum cum pentecoste Judæorum, ne scilicet videremus nos Christiani antiquam servare Judæorum pentecosten; hæc de causâ prima pentecoste christiana, quæ descendit Spiritus sanctus in Apostolos, non videtur coincidisse cum pentecoste Judæorum. Quod probatur: nam eo anno quo Christus est passus et resurrexit, pascha Judæorum incidebat in diem Jovis, et prima azymorum in diem Veneris, quæ passus est Christus: ac consequenter secunda azymorum incidebat in diem sabbati: jam numera ab hæc die sabbati 50 dies, et inveniens diem 50 sive pentecosten Judæorum tunc pariter in sabbatum incidisse, quod proximè præcedebat Dominicam pentecosten christianæ, quæ Spiritus sanctus descendit. Tunc ergo pentecosten celebrârunt Judæi in sabbato: Apostoli verò et Christiani in Dominicâ. Ita Hugo, Lyran., Abul., Cajet. vel hic, vel Act. 2, Josephus l. 5 Antiq. 15, et Franc. Suarez, 5. p., q. 55, disp. 46, sect. 1; idem docent Rabhini.

Dies: Actor. 2, v. 1, dicitur: *Diem completerentur, vel, ut græcè est, diem completeretur, dies pentecosten, factus est repente de celo sonus, tanquam advenientis spiritus vehementis*. Atqui S. Lucas ibi omninò videtur loqui de pentecoste tunc communi, puta Judæorum, necdum enim eousque christiana pentecoste instituta aut celebrata fuerat: ergo Spiritus sanctus descendit in pentecoste Judæorum, ac consequenter prima pentecoste Judæorum et Christianorum fuit eadem, puta Dominicâ. Ob hoc argumentum, reverè eandem tunc fuisse utrorumque pentecosten censent nonnulli.

Unde putant eo anno quo passus est Christus, primum diem azymorum incidisse quidem in diem Veneris, sed translatum fuisse ex 15 die mensis in 16, puta in sabbatum, idque ne duo festa, puta primus azymorum et sabbatum, quibus operari non licebat, simul concu-

rerent, ac consequenter potant secundam azymorum eo anno incidisse in Dominicam paschæ; à quâ usque ad Dominicam pentecosten præcisè sunt quinquaginta dies.

Verùm hæc translatio festorum solidè ex Scripturâ aut Patribus probari nequit: imò repugnat Evangelistis, qui asserunt Christum cum Judæis celebrasse pascha secundum legem, puta 14 lunâ ad vesperam, ita ut 15 quæ fuit prima azymorum, puta die Veneris, passus sit Christus, ac consequenter 2 azymorum, à quâ numerandi sunt dies 50 pentecosten, incidit in sabbatum. Alii censent quòd eo anno quo passus est Christus, oblatio hæc spicarum, à quâ numerandi erant dies 50 pentecosten, translata sit à secunda die azymorum in tertiam, idque eâ de causâ, quòd secunda azymorum incidit in sabbatum, quo spicas metere non licebat: messas ergo et oblatas eas fuisse die tertîa, puta Dominicâ paschatis, à quâ usque ad Dominicam pentecosten præcisè sunt 50 dies. Verùm idem huic sententiæ objici potest, quod priori. Adde, fundamentum ejus, scilicet sabbato non licuisse metere has spicas, non videri verum: nam sabbato licebat mactare, excoiare, secare; cremare agnum mane et vespere, aliasque victimas: ergo multò magis licebat metere aliquot spicas, ad oblationem et sacrificium. Secundo, si non licuit eas metere sabbato, poterant et debebant eas metere uno vel altero die ante, potius quam transferret festum et sacrificium hoc à die ex lege prescripto, puta à sabbato, in alium, puta Dominicam. Tertio obstat quòd Judæi celebrârunt suam pentecosten, ad instar primæ illius, quæ legem accepserunt in Sina, Exodi 19, v. 11; illa enim prima fuit norma et exemplar sequentium omnium, et quæ primæ hujus memoriam et formam instituit et conformate sunt. Atqui prima illa celebrata est die 50 à secunda azymorum, quæ tunc incidebat in sabbatum; nam prima azymorum, quæ egressi sunt ex Ægypto, incidebat in diem Veneris, uti ostendi Exodi 12, v. 41; ergo secunda azymorum tunc incidebat in sabbatum. Si enim ab hæc secunda azymorum, sive à 16 die primi mensis, quæ tunc incidebat in sabbatum, numeres 50 dies, incidet in sextam diem tertii mensis, quæ celebrârunt pentecosten. Jam, si tunc à sabbato numerare poterunt 50 dies primæ pentecosten, ergo et inceperit aliis annis id ipsum facere poterunt.

Respondeo ergo, et dico S. Lucam loqui de pentecoste christianâ, non Judæicâ. Christianâ enim à Christianis celebratur, et vigeat non tantum cum S. Lucas hæc scriberet, sed etiam à sui initio, puta mox à primâ pentecoste, quæ fuit quingagesimâ die à resurrectione Christi. Id ita esse probatur: primò, quia S. Lucas Christianus scribit Christianis, non Judæis (unde scribit græcè, non hebræicè) originem Christianismi, ejusque sacrorum et festorum: ergo agit de pentecoste christianâ, non Judæicâ. Secundo, quia c. 1 planè ostendit se tractare de mysteriis et gestis Christi; quæ Christiani in paschate, pentecoste, aliisque festis recolunt et celebrant. Legatur attentè c. 1 et ita esse deprehendetur; ergo sicut cap. 1 à resur-

rectone Christi usque ad ejus ascensionem numerat 40 dies, ita mox c. 2 ab eadem resurrectione, non autem à paschate Judæorum, numerat 50 dies pentecostes. Tertio, quia Christiani suam pentecosten celebrant ad imitationem primæ, quam describit Lucas Actor. 2; ergo ea fuit christiana. Quarto, quod S. Lucas describat hic originem christianæ pentecostes, sentit Ecclesia, quæ hæc ejus de pentecoste narrationem quotannis in festo pentecostes legit et recollit. Sensus ergo ejus est: *Dum completerentur dies pentecostes*, id est, dum completerentur dies quinquagesima, quæ à Christo Christianis instituenda et scienda erat pentecoste christiana, per missionem Spiritus sancti, quem ipse promiserat Actor. 1, et per promulgationem legis novæ. Alludit enim S. Lucas ad figuram, puta ad institutionem pentecostes Mosæicæ, Exodi 19, 16, ubi de eâ dicitur: *Janque adveniat dies tertius* (qui erat quinquagesimus à paschate), puta pentecoste: *et ecce cooperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, et nubes densissima operire montem, clangorque buccine vehementius perstrepebat*. Pari enim modo de antitypo, puta de pentecoste christiana ait S. Lucas: *Dum advenirent sive completerentur dies pentecostes, etc., factus est repente de caelo sonus tanquam adveniens spiritus vehementis, etc. Et apparuerunt illis dispersæ lingue tanquam ignis, seditque supra singulos eorum*. Sicut ergo Moses Exodi 19, loquitur de pentecoste Judaicâ, ejusque institutione, ita S. Lucas loquitur hic de christiana, ejusque institutione. Quinto, quia mox ab hæc ejus institutione cepit coli à Christianis christiana pentecoste, uti mox ostendat; ergo de eâ agit Lucas, non de Judaicâ. Fundamentum horum omnium est, quod Christus per legem novam voluerit legem veterem cum suis sacris et festis abolere, ac pro eis nova et christiana surrogare. Unde et voluit ut pentecoste prima christiana postero die succederet judaicæ, ut significaretur, quod eâ exclusâ et abolitâ, ex tunc ipse novam institueret et sanciret. In primâ enim pentecoste, puta quinquagesimâ die à Christi resurrectione, misit Spiritum sanctum in Apostolos, ac per eos eodem die promulgavit legem suam evangelicam, quod nimirum abolitâ jam lege Mosæ, lex evangelica ab omnibus ex tunc acceptanda et servanda foret. Quare tunc pariter abolito paschate, pentecoste, alisque festis Judæorum, tacite suam pascha, pentecosten et festa instituit, ac mox per Apostolos particulatim et expressè, eadem ubique terrarum sandiri et institui voluit. Porro Christianos jam inde ab initio, puta à primâ hæc pentecoste christiana, cepisse quotannis cum non Judaicam colere et nominare, uti eam hic nominat Lucas, dicens: *Dum completerentur dies pentecostes*; probatur primò, quia in primâ hæc pentecoste facta est abrogatio legis veteris, omniumque ejus sacrorum et festorum, et facta est publica promulgatio legis novæ; ejusque sacrorum, consequenter et festorum: ergo Apostoli et Christiani hinc promulgationi obediens, deinceps coluerunt pascha et pentecosten christianam, non Judaicam; alioqui enim peccassent in legem evangelicam. Simili modo, eodem anno quo in die quinquagesimâ à paschate primo data

est Hebræis à Deo lex in Sinâ, ex precepto Dei hoc loco Leviticis edito, sancita, et deinceps à Judæis colta fuit pentecoste. Hoc enim hujus capituli præceptum editum est eodem anno, quo data est lex, ut patet ex diebus Exodi 19, initio c. et præmio in Leviticum. Secundo, quia Apostoli euntes prædicatum gentibus, mox iis conversis insituebant et tradebant sacra et festa Christi (nec enim religio christiana, ut nec quævis alia, potest esse sine festis et sacris) non enim poterant eis tradere pascha et pentecosten Judaicam. Sic enim gentes coegissent judaizare, et pro Christianismo tradidissent eis judaismum: quod fuisset grande peccatum, pugnant ex diametro cum eorum officio, ad quod à Christo missi et legati erant. Rursùm, quis dubitet Apostolos et primos Christianos amore Christi fervidos, quotannis diem ejus resurrectionis, ascensionis, et missionis Spiritus sancti, tantaque ejus in Ecclesiam merita et beneficia, anniversariâ memoriâ recoluisse? colebant ergo pascha et pentecosten Christianam, non Judaicam. Tertio, quia Apostoli mox post Christi ascensionem mutarunt sabbatum in diem Dominicum, eumque colere ceperunt in honorem resurrectionis Christi (Christus enim in Dominico resurrexit) ergo multò magis pascha Mosis statim in pascha Christi, id est, in diem Dominicum translulerunt, pascha enim Christianam propriè est dies resurrectionis Christi, magis quam Dominicus: si pascha translulerunt, ergo et pentecosten; hæc enim illud sequitur, et ab illo supputandum est. Antecedens probatur primò, ex Apoc. 1, 10, ubi Joan. ait: *Fui in spiritu in Dominicâ die*: ergo tunc à Christianis celebratur Dominica dies non sabbatum. Secundo, Apostolus I Cor. 16, v. 2, jubet fieri collectas elemosynarum per unam sabbati, id est, primâ die septimanæ, puta die Dominicâ; ergo tunc fiebant conventus ecclesiastici in Dominicâ. Porro Apostolus loquitur de hæc die, non quasi novâ, aut à se recenter institutâ, sed quasi de usitatâ, et apud Christianos celebri; ergo jam diu ante ceperat à Christianis pro sabbato coli Dominica: epistola autem I ad Corinthios scripta est anno Christi 57, puta 25 annis post mortem Christi. Ergo mox post Christum Christiani pro sabbato celebrarunt Dominicum. Sic et Act. 20, 7, dicitur quod unâ sabbati, id est, Dominico, Paulus magnum egerit Christianorum conventum, in quo protrahens concionem, obdormiscentem et corruentem juvenem ac examinatum in vitam revocavit. Denique S. Paulus insectatur neomeniam, sabbatum, aliaque festa Judaica, Gal. 4, 9, dicens: *Convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus dondò servire vultis? dies (Judaicos) observatis, et menses, et tempora, et annos*. Et Coloss. 2, 16: *Nemo vos judicet in cibo et potu (à quo ex lege abstinere Judæi) aut in parte diei festi, aut neomenia aut sabbatorum, que sunt umbra futurorum, corpus autem Christi*. Ergo non Judaicâ, sed Christiana festa à Christianis celebrari voluit jam inde à Christianismi initio.

Denique pascha ab initio per Apostolos translantum esse in Dominicum, ac consequenter et pentecosten, patet ex hæresi Quartadecimanorum, qui volebant

pascha cum Judæis servari 14 lunâ, sive die primi mensis, non autem in Dominico. Hos enim damnavit Ecclesia, et Victor pontifex, deficiens ex traditione Apostolica, pascha Christianis celebrandum esse, non 14 lunâ, sed Dominicâ eam sequente, uti illud primitivè celebrarunt Christiani et Apostoli, teste Eusebio lib. 5 Hist. c. 22. Sic et pascha die Dominico celebrandum esse S. Petrus Romæ docuisse, et idem ab eo acceptum S. Marcum Ægyptiis tradidisse, testatur Protherius apud Bedam lib. de Ratione temporis c. 42; et S. Ignatius, qui vixit tempore Apostolorum, epist. ad Magnesian. ait *colendum diem Dominicum, ut diei-rum principem et resurrectioni Domini consecratum*. Et Ep. ad Philip. Si quis, ait, cum Judæis celebrat pascha, particeps est eorum qui Dominum occiderunt et Apostolos ejus. Cum ergo constet ab initio à Christianis cultam fuisse pentecosten Christianam, quis dubitet S. Lucam de eâ loqui, non de Judaicâ? Itaque S. Lucas nominans pentecosten, non tantum respicit ad tempus quo ipse hæc scriberet (non enim dubium est quin tunc culta et nominata fuerit pentecoste Christiana, non Judaicâ), sed etiam propriè respicit tempus ipsum, quo hæc ipsa que scribit et enarrat contigerunt, quasi dicat: *Dum completerentur dies pentecostes*, id est, dies quinquagesimâ à resurrectione Christi et primo paschate christiano, quâ pro veteri novâ à Christo instituenda et scienda, æquæ ac nominanda erat pentecoste, cujus originem et institutionem hic enarro, que ceterarum sequentium foret exordium, exemplar et causa, eisque nomen suum inderet, ut ab eâ pariter vocaretur pentecoste, id est, dies quinquagesimâ à die resurrectionis Christi.

Denique si quis omninò velit S. Lucam respexisse quoque ad pentecosten Judæorum, que tunc vigeat et erat in communi usu, Resp. idipsum hoc sensu admitti posse, quasi dicat S. Lucas: *Dum completerentur*, id est, dum pridè completa esset et transacta pentecoste Judæorum; ita ut completeret, id est, compleri inciperet ei succedens pentecoste Christianorum. Vox enim *completeret*, quatenus respicit pentecosten Judæorum, in actu perfecto accipienda est; quatenus verò respicit, terminatur et desinit in pentecosten Christianorum, in actu inchoato sumenda est. Utrumque enim innuit et obiter perstringit, idèoque uno verbo complectitur et convolvit S. Lucas; atque hic sensus videtur plenior, quasi dicat: *Cum completerentur dies pentecostes*, tam veteris quàm novæ, uti veteri pridè completa et transacta postridè compleri inciperet nova. Fuit enim vetus et nova quasi una eademque pentecoste: illa enim in hanc desit et transit, sicut typus in antitypum desinit et transit, ac proinde cum eo unum idemque esse censetur. Hæc mea est de pentecoste sententia, salvâ meliori; non enim video quod probabilis solidè dici possit. Nam quod Gabriel Vasquez p. 5, tom. 3, disp. 172, c. 12, cum Radulpho et Ribera ÷ ab altero die Sabbati, exclusivè accipit, non inclusivè, planè repugnat computi Mosis et omnium Hebræorum, uti paulò ante ostendi: idque satis insinuat ÷ ab altero die. Cum enim tempus ex-

clusivè describere volumus, non solemus dicere, *Ab altero die* (hoc ipsum enim præcedens diei exclusio est), sed à tali die, v. g., primo, secundo, tertio, etc. Res ergo ipsa decet non à primo die paschatis exclusivè, sed à secundo die inclusivè, inchoando fuisse quinquaginta dies pentecostes.

VERS. 16 et 17.— *ET SIC OFFERETS* (in pentecoste) SACRIFICIUM NOVUM DOMINO, EX OMNIBUS HABITACULIS VESTRIS, PANES PRIMITIVARUM DUOS. Pro sacrificio hebraicè est *mincha*, id est, *oblationem*, à rad. *nacha*, id est, *adducit, obtulit*; neque enim hæc panum oblatio propriè erat sacrificium. Nam hic panes fiebant ex similia fermentatâ, que sacrificari non poterat, ut patet cap. 2, v. 11, unde nec ulla libamina cum hisce panibus offerbantur. Erant ergo hic panes tantum primitivæ messis triticeæ, que dabantur sacerdotibus, et in eorum esum et usum cedebant.

Nota. Singule familie hæc panum primitias, in pentecoste offerre debebant, uti hic dicitur: secus erat de manipulo spicarum in paschate, et licet Abulensis id ita intelligit, non quod singuli ex proprio agro, vel domo hosce panes offerrent Hierosolymam, sed quod singuli Hierosolyma duos panes tales emerent, esoque in templo offerrent, sicut et colombas, et victimas alias (unde horum omnium erant venditores Hierosolymæ, quos Christus eiecit è templo), tamen Script. Hebræa hic contrarium docet; sic enim habet: *Ex omnibus habitaculis vestris adducetis panes elevationis duos*, que verba satis significant quæ nempe proprios panes ex suâ domo adducere debuisse ad templum, ut videlicet singuli suarum frugum primitias, in gratiarum actionem Deo dependenter. Hæc enim una fuit causa cur festum pentecostes sit institutum, scilicet ut in eo primitias panum Deo offerrent. Ita Josephus l. 5 Antiq. 10. Altera causa fuit ut Hebræi recordarentur legis datæ in pentecoste, pro eaque Deo gratias agerent, legemque illam recolerent, ut exactius eam observarent. Ita S. Hier. ad Fabiolam de 42 Mansionib. in 12: *Dedicatio*, inquit, *legis est pentecoste*. Idem docet S. Aug. q. 93 in Quest. ex novo Testamento. Ingens enim Dei beneficium est lex festoque celebrandum: est enim ipsa radius legis æternæ manans à rationibus ideisque æternis, que vivunt in mente Dei, quibus ipse omnia regit et moderatur. *Duo sunt*, inquit Nazianz., *quibus regimur, natura et lex*; et S. Aug. l. 9 de Civit.: *Omnium legum, inquit, inanis est censura, nisi divine legis inaginem gerat*. Plato dicebat, *neesse esse leges hominibus ponere, ut secundum eas vivant, alioqui nihil à feris discreperent*. *Causam esse quod nullius hominis ingenium ita à naturâ institutum est, ut que ad publicum humanæ vitæ commodum conferunt, sufficienter cognoscant; et si cognovit, ut optimum id quod novit semper agere possit ac velit*. Ita ipse l. 4 de Legibus Demosthenes aiebat *civitas animam esse leges*. Heraclitus dicebat, *cives non minus oportere pugnare pro legibus, quam pro manibus, quod absque legibus nullo pacto possit esse civitatis incolumitas, absque manibus possit*. Ita Laert. l. 9, c. 1, Archidamus roganti, *quid essent sparta-*

na urbis profecti? *Leges*, inquit, ac legitimi magistratus. Gravior consuit, in republ. bene instituta auctoritas superam legibus esse deferendam; nec ulli magistratu fas esse quidquam contra leges publicas teatari. Ita Plutarchus in Lacon. Agesilaus roganti quid Spartæ contulissent Lycurgi leges? *Voluptatum, aut contemptum*. Plutarch. ibidem.

Cyrus rogatus quomam putare esse injustos? *Lege*, inquit, non utentes. Ita Maxim. serm. 58.

Barbari Brasili in sua lingua carent tribus literis, scilicet F. L. R. idque appositè, nam carent fide, lege, rege, testis est Osorius et Maffei in historia indicæ. Philo lib. de Josepho: *Quod medicus*, ait, est ægro, hoc lex est civitati. Corona prisca fuit hieroglyphicum legis: quia certis est vinculis complicata, quibus vita nostra velut religata coercetur. Ita Pierius Hierogl. 41. *Denique lex est lux vite*. Lucerna, inquit Psaltes, *pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis*, Psal. 118. qui psalmus non est aliud quam legis elogium. Rorsum, *Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terra, purgatum septipulum*, Psal. 11, 7.

Porrò lex non est aliud, nisi *recta*, et à numine deorum ratio, imperans honesta, prohibensque contraria, inquit Cicero Philip. 1; et pro Cluent.: *Fundamentum, aut libertatis, fons equitatis, mens, et animus, et consilium, sententiarum civitatis, posita sunt in legibus*. Peculiare fuit legi Dei erga Hebræos beneficium, quod eis ipsemet legem dederit, idque primò, et ante leges aliarum gentium. Primus enim in orbe legislator fuit Moses, id est, Deus per Moysen. Eum secuti, leges dederit Indis Gymnosophiste, Ægyptiis sacerdotibus, Babiloniis Chaldei, Persis magi, Gallis Draide, Locrensis Zaleucus, Atheniensibus Solon, Laedæmonis Lycurgus, Cretensibus Mino, Corinthiis Philo, Getis Zamolxis, Rheginis Andromachus, Milesiis Hippodamus, Thuriis Charondas, Thebanis Philolaus, Carthaginiensibus Phaleas. Apud Romanos primus P. Papirius regis leges in unum contulit. Deinde Appius Claudius decemvir duodecim tabularum leges conscripsit. Hunc secuti sunt Appius Claudius Cæcus, Sempronius Soplus, Scipio Nasica, Q. Fabius, M. Cato et alii.

VERS. 17. — PANES PRIMITIARUM DEOS DE DEBUS DECIMIS. Ex dictis c. 14, v. 10, et dicendis cap. seq. v. 5, patet, duas decimas simile, et duas panes inde confectos, fuisse quasi tredecim librarum cum dimidia.

VERS. 18. — OFFERETIS CUM PANIBUS SEPTEM AGNOS IMMACULATOS, scilicet, in holocaustum, quia hoc, quasi precipuum, semper intelligitur, cum nominatur sacrificium; nisi alia ejus species exprimat. Ita Abulensis.

Nota. Num. 28, v. 27, adduntur et alie victimæ, hoc festo pentecostes offerri solite, ob festi solemnitatem; videlicet vituli duo, aries unus, agni septem, hircus unus pro peccato. Nam diversæ esse illas ab hisce quas hic prescribit, tum aliunde patet, tum ex eo quod ibi duo vituli, hic tantum unus præcipitur:

quia illæ victimæ præscriptæ erant propter ipsum festum præcisè; hæ verò, hic prescribuntur tantum propter oblationem primitiarum cohonestandam, ut simul cum primitiarum oblatione, Deo hæ victimæ in sacrificium darentur. Ipsius ergo festi pentecostes aqæ ac cæterorum festorum, victimæ, non hoc cap. sed num. (28 et 29) ut patet intuenti recensentur. Ita Abulensis. Unde Josephus l. 5, c. 10, omnes pentecostes victimas enumerans sic ait: *Holocausta faciunt è tribus vitulis, arietibus duobus* (S. Scriptura tres arietes numerat: videtur ergo in Josephi numerum irropsisse error, ut pro duobus reponendi sint tres), *agnis quatuordecim, hædisque pro peccato duobus*. Omittit hic Josephus duos agnos oblatos in hostias pacificas. Radulphus tamen censet easdem esse victimas, quæ hic, et quæ Num. 28, præscribuntur: antilogium verò jam allatum ipse per mysterium solvere conatur. *Non interest*, inquit, *an duo vituli cum uno ariete, an unus vitulus cum duobus arietibus in holocaustis esse dicatur, cum tam pastores, quam doctores* (qui mysticè sunt arietes et vituli) *unum sint propter fidei pacisque concordiam, et duo intelligantur, si duorum populorum, quibus prelati sunt, respiciantur distantiam*. Verum hæ litteræ non satisfaciunt, neque sensu literali, quem Radulph. sæpè quasi judaicum, tollere et impugnare videtur instar Origenis, et aliorum qui totum sunt in tropologis. Porrò hæc sacrificia et victimæ non erant privati cajuspiam, ut panes primitiarum: sed erant communes toti populo, et pro eo toto offerbantur ex æratio et sumptu communi.

ET ERINT IN HOLOCAUSTUM CUM LIBAMENTIS SEUS. Hebraicè, cum suo mincha et libamine; ubi libamenta ergo hic vocat noster quidquid cum victimâ offerrebat, ut oleum, vinum, farinæ, thus, sal.

VERS. 19. — FACIETIS ET HIRCUM PRO PECCATO. Facietis, id est, sacrificabitis. Pro hircum, hebraicè est hircum caprarum, id est, hircum novellum, vel hædum. Vide dicta c. 4, v. 25.

VERS. 20. — CUM ELEVAVERIT EOS SACERDOS CUM PANIBUS, etc., CEDENT IN USUM EIUS, q. d.: Cum hostiæ pacificæ (de his enim solis hic agit, non de holocaustis; hæc enim tota Deo cremabantur) immolate et consecrate fuerint Domino, cedent sacerdoti: licet enim hæc hostiæ aliàs magnâ ex parte cederent offerentibus, quia tamen totus populus eas hic offerrebat, nec potuissent eæ in totum populum distribuiri, hinc dantur hic sacerdotibus.

Nota, quod hic dicitur, panes primitiarum in Pentecoste oblatos cedere sacerdoti, non ita intelligendum esse, quasi sacerdos ministrans tabernaculo in pentecoste, solus per se recipere obnos hosce panes; hi enim cum à singulis offerrentur, erant innumeri: sed tantum quod ipse recipere eos, quos elevasset et obtulisset Domino, puta tres aut quatuor: reliqui enim cedebant in usus omnium, et aquilæ pro omnes sacerdotibus dividebantur, uti et alie primitiæ.

VERS. 21. — ET VOCABITIS HUNC DIEM (pentecostus) CELEBRERRIMUM ATQUE SANCTISSIMUM. Celebrerrimum, id

est, valde celebrem et festum, ut ab omni opere servili in eo cessatis; sanctissimum, quia mihi, meis sacrificiis et cultui dicatus est. Hebraicè est, *vocabitis os* (id est, substantiam) *hujus diei*; id est, diem hanc, *convocationem sanctitatis*, id est, festam et solemniem; nam, ut docet Joseph. lib. 5, c. 10, nullum festum apud Judæos agebatur sine holocaustate, et habitorum vacatione: et hoc respectu noster interpres hoc festum vocat celeberrimum et sanctissimum, ut jam explici.

Allegor. pentecoste Hebræorum significabat pentecosten Apostolorum, quâ Spiritus sanctus in eos per linguas igneas descendit, legemque novam promulgavit in Sion, quo recepto statim metere creperunt regiones albas ad messen, ut inquit S. Chrys. hom. 2 in Acta, et offerre Domino duos panes primitiarum, de duobus populis Judæorum et gentium; tumque Deo immolati sunt multi martyres, partim agni, id est, innocentes; partim arietes, id est, doctores et principes Ecclesiæ; partim vituli, qui scilicet olim superbi fuerant in seculo; partim hædi, qui videlicet prius in sordibus et fetore peccatorum vivebant.

Tropol. quinquagenarius numerus pentecostes index est et symbolum perfecte penitentia, ac remissionis peccatorum, uti fuscè docet S. Hieron. sub initium lib. 2 in Isaiam. Unde et psal. 50 maxime est penitentialis. Idem patet in anno 50 sive jubilee, qui est annus plena remissionis: tunc ergo offerimus duos panes, id est, amorem Dei et proximi. Jam ergo pascha, pentecosten, aliaque festa celebramus, non judaicè, sed christianè, id est, non tantum litterâ, sed et spiritu. Audi Nazianz. orat. 4 in Julianum: *Festa*, inquit, *celebramus non corporis nitore, non vestitus mutatione ac magnificentia, non comessationibus et ebrietatibus, quorum fructum cutillis et impudicitias esse didicistis, etc., sed animi puritate, et mentis hilaritate, et lucernis totum Ecclesiæ corpus illustrantibus, hoc est divinis contemplationibus et cogitationibus, quæ super sanctum candelabrum exultent, atque universam terrarum orbem luce perfundant*. Ets. Greg. hom. 33 in Evang. *Quid prodest, ait, interesse festis hominum, si contingat deesse festis angelorum? Idem in Registro Dominicò, ait, die à labore terreno cessandum est, atque omnimodò orationibus insistendum, ut si quid negligentia per sex dies agitur, per diem resurrectionis Dominicæ precibus expiatur*. Et Orig. hom. 69 in Exod.: *Si desinas, ait, ut omnibus secularibus operibus, et nihil mundanum geras, sed spiritualibus operibus vaces, ad Ecclesiæ convenias, lectionibus diuinis aures præbes, de celestibus cogites, de futurâ spe sollicitudinem geras, venturam judicium præ oculis habeas, non respicias ad præsentia et visibilia, sed ad invisibilia et futura: hæc est observatio sabbati christiani*. B. Thomas Morus tantè religiose colebat festa, ut iis etiam, dum in carcere solus degeret, vesibus melioribus sibi allatis indueretur: mirantibus verò cur, solus cum esset, id faceret, respondit: *Non ad conspectum populû, sed ad Dei honorem festa colo, et honestè induor*. Idem,

acceptâ mortis sententiâ, cum diutius quàm vedet, ejus executio differretur, tandem instante festo Translationis S. Thomæ Cantuar. de Cras, aiebat in vigiliâ festi, *vehementer gestio ad Deum migrare; esset enim ille dies mihi admodum conveniens: eumque quem optabat diem, martyri suo congruè concessit Deus, in quo et patroni, cujus nomen gerebat, simul et causa martyrio laureati*: et S. Apostoli (incidit enim illud festum in octavam SS. Petri et Pauli) pro ejus primatu sanguinem fundebat, celebris memoria fit in Ecclesiâ. Ita Stapleton. in ejus Vita.

Anagor. pentecoste, sive hebdomada et sabbatum (id est, festum) hebdomadarum, significabat universalem requiem sanctorum omnium in cælo, ut sicut secundo die azymorum præcessit oblatio manipuli spicarum, id est, Christi resurrectione; ita septimò exinde hebdomada, et die 50 omnes qui per fidem et dilectionem Christo adhaeserunt; ad eam quasi ad caput suum congregatur, æternam cum illo requie habituri, tanque offerent duos panes primitiarum, gloriam scilicet animæ et corporis, eaque Deo, Deique laudibus æternis consecrabunt. Ita Radulph.

VERS. 22. — NEE SECURITIS EAM (terram) USQUE AD SOLTEM, non omnino eam demetetis, ut aliquid pauperibus colligendum relinquatis. Vide dicta cap. 19, v. 9.

VERS. 24. — MENSIS SEPTIMO PRIMA DIE MENSIS ERIT VOBIS SABBATUM (id est, festum) SOLEMNE MEMORIALE, CLANGENTIBUS TUBIS. Quartum est hoc festum, scilicet tubarum, primâ die mensis Tisri, id est, septembris.

Nota. Septenarius erat sacer apud Hebræos, nam primò, septimus dies erat festus, eratque sabbatum; secundo, septima hebdomada dièrum erat pentecoste; tertio, septimus mensis magnâ ex parte erat sacer; et, ut inquit Origen. hom. 23 in Num., erat, quasi sabbatum mensium, sicut septimus dies erat sabbatum dièrum: mense enim septimo quatuor, imò quinque celebrabantur festa, scilicet nœmenia, tubarum, expiationis, tabernaculorum, idque per septem dies; et cæteris sive collecte. Quarto, septimus annus erat annus sacer libertatis et remissionis, ac quietis terræ. Quinto, septima hebdomada annorum, puta annus 50 totus erat festus, eratque jubileum.

PRIMA DIE MENSIS. Erat ergo illo die duplex festus: primò, nœmenia, sive novillimè à quo ipsi mensum inchoabant; primus enim dies mensis erat novillimus. Secundo, tubarum; unde et duplicia illo die offerrebat sacrificia; scilicet tam nœmenia quàm tubarum, ut patet Num. 29, v. 4 et seq.

MEMORIALE CLANGENTIBUS TUBIS. Hebr. *memoriale clangoris*, vel, ut Septuag. *tubarum*. Tradunt Hebræi et Latini festum tubarum institutum fuisse in memoriam Isaac patriarchæ, ab immolatione et gladio patris sui Abraham liberati, ac pro eo surrogati arietis, Gen. 22, 11, idèque eo die coramibus arietinis clangere solitos, licet insuper et tubis argenteis eodem die clangerebnt ob nœmeniam et sacrificia, uti præcipitur Num. 10, 10. Imò tradunt Hebræi Isaac eodem die, videlicet primò mensis septimi, ab hæc immolatione fuisse liberatum. Chingor ergo hic memoriale erat libera-

tionis Isaac, simulque erat oratio tacita, ut Deus eorum etiam recordaretur, atque sicut liberaverat Isaac, ita et posteros ejus à mortis periculo liberaret. Mystricè septimus mensis est tempus gratiæ, puta Legis novæ, in quo septem spiritus Dei missi sunt in omnem terram, Apoc. 3. quoque spiritiformem Spiritus sancti gratiam, et spiritum recipientis; prima ejus festivitatis ex lætitia clangoris et tubarum, id est, prædicationis Apostolorum (hi enim quasi coelestes quædam tubæ toto orbe insonuerunt) et conversionis gentium. Ita Origenes, Radulphus et Isychius; hos enim Christus ex hoc mundo ad Patrem iturus, in totum orbem buccinatum misit, dicens: *Ita in mundum universum, et prædicatæ Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit.* Matth. ult. Hujus præcepti memores S. Petrus et Joannes, dum jubentur silere, respondent: *Si iustum est in conspectu Dei, vos potius audire quàm Deum, judicate.* Non enim possumus quæ vidimus et audivimus non loqui, Actor. 4. Benjamin diaconus in carcere biennium detentus, dum æge lege solutus esset, ne amplius Dei Evangelium prædicaret, memor suæ vocationis dicebat: *Neque possum, neque deo talentum fidei mee commissum in terram abscondere.* Testis est Theod. 1. 5, c. 28. S. Franciscus suos rogavit, *Quid vobis consiliis videtur, an quod orationi, an terò quòd prædicationi vacem?* Enumeratis utrinque commodis, conclusit tandem: *Attamen prædicationis officium vobis potissimum commendare voluit Redemptor noster, dum ipse cum peccatoribus conversatus est; cuius vestigio cum nobis insistendum sit, utilis Deoque gratus erit, si intermissa quiete foras egrediamur ad laborem;* quod et præstitit. Ita Bonav. in Vita ejus, l. 1, c. 42. Hinc S. Thom. p. 3, q. 67, art. 4: *Prædicare, inquit, est principissimus actus, et proprius episcopi, et dignior quàm baptizare.* Idem in 1 ad Corinth. c. 9: *Predicator, ait, in Script. habet octo nomina, scilicet miles, vinitor, pastor, bos, arator, triturator, seminator et architectus templi.*

Hinc et Isaias c. 52 ait: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona!* S. Aug. prædicatorem vocat angelum; S. Greg. hom. 5 in Ezech. Vita, inquit, prædicantium et sonat, et ardet, ardet desiderio, sonat verbo. *Æs ergo candens est prædicatio accensa; sed de candenti ære scintillæ prodeunt: quia de eorum exhortationibus verba flammantia ad aures audientium procedunt.* Rectè ergo verba prædicatorum appellata sunt scintillæ; quia eos quos in corde tetigerint, incendunt. Idem 50 Mor. explicans illud Job. 50: *Nunquid nesci tempus parvæ ibicium in petris? Oportet, ait, ut predicatoribus sint fortes in præceptis, compatientes infirmis, terribiles in mimis, in exhortationibus blandi, in ostendendo magisterio humiles, in rerum temporalium contemptu dominantes, in tolerandis adversitatibus rigidi.* S. Clemens l. 8 Recogn. prædicatores comparat radiis solaribus, qui orbem illuminant, omnesque videre faciunt.

Porrò qualis debeat esse hæc tuba et conio, docet ipse Ecclesiastes, c. 12, 11: *Verba, ait, sapientum sicut stimuli, et quasi clavi in altum defixi.* Ubi Olym-

piod: *Sicut stimuli, inquit, boves pungunt, urgentque aratro sulcum proscindere; ita et theologorum verba excitant nos, qui spe bonæ aramus, proscindere sulcum spirituales, ut cum purgatus fuerit ager cordis nostri, pulchros in eo virtutis surculos conseramus.* Similia quoque sunt clavis ignitis atque candentibus, qui altius facilius lignis infiguntur: ita enim et sapientiam verba in penitissimos sinus intellectibus nostri altius figuntur. Et S. Hier. *Verba, ait, sapientum pungere dicuntur, non palpate, nec molli manu atrahere lacrymam; sed errantibus tardis penitentia dolores et vulnus infligere.* Si cuius ergo sermo non pungit, sed oblectationem facit auditivibus, iste sermo non est sapiens. Idem ad Nepotianum: *Docente te, inquit, in Ecclesia, non clamor populi, sed gemitus suscitetur; lacrymæ auditorum laudes tuæ sint.* Et alibi: *Ille est doctor ecclesiasticus, qui lacrymas, non risum movet; qui corripit peccatores, qui nullum beatum, nullum dicit esse felicem.*

Quisquis ergo prædicator es, quisquis es tuba, imò os Dei, clama, ne cesses; quasi tuba exalta vocem tuam, et annuntia populo meo scelera eorum, et domui Jacob peccata eorum, Isaie 58, 4.

VERS. 27. — DECIMO DIE MENSIS HEIUS SEPTIMI DIES EXPIATIONUM ERIT. Quintum est hoc festum, *kippurim*, id est, expiationis sive propitiationis, quò feliat expiationum peccatorum populi toto anno commissorum, per jejunium et sacrificia, idèque pontifex non tantum populum expiabat, sed et ipsum Sanctum, et Sanctum sanctorum, iis caeremoniis, quæ prescriptæ fuerunt c. 16. Vide ibi dicta. Erat hic dies sanctissimus; unde nec cibos in eo, sicut nec in sabbato, coquere licebat, ut colligitur ex v. 30.

AFFLIGETIS ANIMAS VESTRAS, per jejunia aliaque dicta c. 16, 29.

VERS. 32. — SABBATUM REQUIETIONIS EST. Quasi dicat: Festum est, et requies omnimoda, quò omnino ab omni opere, etiam non servili, uti est coquere cibos, cessandum est.

AFFLIGETIS ANIMAS VESTRAS DIE NONO MENSIS. Scilicet à vespere, sive ab occasu solis diei noni, usque ad vesperam diei decimi, nam, ut sequitur.

VERS. 35. — À VESPERA USQUE AD VESPERAM CELEBRABITIS SABBATA (festa) VESTRA, puta ab duo solis occasu usque ad alterum, cum scilicet apparere incipit stella Veneris (uti Hebræi tradunt), quæ vesper, vespurgus et hesperus dicitur. Unde et vespera ab hæc stella nomen accepit, ait Isidorus l. 5 Etymol. c. 5, q. d.: *Ne afflictio hæc diei expiationis, quasi ingrata et molesta differenda putetur in ipsam diem decimum, hinc edico et jubeo ut illam inchoetis, uti et alia festa, à vesperâ precedentis noni diei.* Id clarissimè significat Hebr., Chald. et Septuag., in quibus est aperitur distinctio, uti et in Roman. et aliis correctioribus Latinis. Unde et Ecclesia christiana quoad officium ecclesiasticum festa celebrat à vesperâ in vesperam; hoc enim est quòd sancitur c. 1 de feriis, in decretal.: *Omnes dies Dominicos à vesperâ in vesperam, omni veneratione decernimus observari: populo tempem festa à mediâ nocte in mediam noctem celebranda, indicta sunt.*

VERS. 34. — A QUINTODECIMO DIE MENSIS HEIUS SEPTIMI ERUNT FERIE TABERNACULORUM SEPTEM DIEBUS DOMINO. Sextum est hoc festum scilicet tabernaculorum per septem dies, quòd græcè dicitur scenopegia, à figendis tabernaculis: *σκηνή* enim est tabernaculum; *πέγξ* est fixo sive compacto. Ridiculum enim est, quòd putant Abulensis et Radulph., scenopegiam dici à *σκηνή*, id est, *caestio*, et *πέγξ*, id est, *communis*: quòd hoc festo Judæi comederent in publico, sive loco communi. Institutum est hoc festum in memoriam protectionis divinæ, quæ Hebræos in deserto ita protegit, ut sine domibus in tabernaculis per 40 annos hieme et æstate vixerint. Quare in deserto nunquam celebratum est hoc festum, quia ibi agebatur ipsa rei veritas, et continuum quasi festum tabernaculorum; sed postea in ejus memoriam quotannis celebratum est in Chanaan: ita ut partim in urbe, puta in atriis, foris, plateis, hortis, quin et domatibus, id est, tectis domorum, ut patet Nehem. 8, v. 16, partim extra urbem, cum tutum esset, tabernacula construerent ex lignis sive palis, quibus alii ramos, alii pelles et lineæ circumducebant, ut lit in tentoriis castris, in iisque ad septem dies habitarent. Cum enim ex totâ Judæa Hebræi Hierosolyman convenirent hoc festo, et singule familie singula tabernacula construerent, ut ait Joseph. 5 Antiq. 10, nequaquam tot in urbe construi poterant quot omnibus sufficerent. Estque verisimile ita fuisse disposita tabernacula, ut quasi urbs quædam fieret, et singule familie seorsim, omnesque per vicos et plateas distincte et ordinate habitarent; ita enim faciabant cum per desertum peregrinabantur, cuius rei memoriam tunc reolebant. Secundo, hoc festum institutum est in fine anni, puta in Septembri, post collectas omnes fruges, ut de iis gratias agerent Domino, idèque omnes maculi hoc festo templum adire, sive donâ offerre debebant, uti præscribitur Exodi 25, 14 et seq. De holocaustis et victimis, quæ singulis hiæc septem diebus nactabantur, vide Num. 29, v. 12. Denique Hebræi septimo die hujus festi circumvent altare septies, portantes ramos, in memoriam expugnate Jericho à Josue septeno urbis circuitu, Josue 6, 16.

VERS. 36. — DIES QUOQUE OCTAVUS ERIT CELEBRANDUS, EST ENIM CŒTUS ATQUE COLLECTA. Septimum est hoc festum cœtus atque collectæ, quòd erat quasi octava festi tabernaculorum. Erat hoc festum solemne, unde à S. Joanne c. 7, 37, vocatur *dies magnus festivitatis.*

Nota hoc festum dici cœtus et collectæ, non tam pecuniarum aut elemosynarum, uti volunt Abulens., Lyran., Cajetan., Oleast., quam hominum et populi, qui congregabatur octavo die in tabernaculo, et postea in templo, ut simul adunatus gratias ageret Deo solemnibus sacrificiis, quòd post longam illam in deserto peregrinationem omnes tribus salvæ venissent in terram promissam, quasi terminum et sedem suam, eamque quiete possiderent. Simili ratione dies septimus azymorum vocatur dies cœtus et collectæ, eò quòd omnes eo die simul convenirent ad agendum gratias Deo, quòd eos in Ægyptiâ servitute dispersos adu-

duisset, et simul inde eduxisset. Quòd antequam de collectâ, non pecuniæ, sed populi hic agatur, indeque festo inditum sit nomen cœtus, sive collectæ, patet primo, quia in Heb. hoc festum vocatur *atseret*, quòd significat *cœtum*, sive *congregationem*, non pecuniæ, sed populi. Secundo, quia Chaldaeus apertissime hanc vocem *atseret* vertit *kemiscin tehoni*, id est, *collecti cœtus*. Tertio, quia Septuag. semper hanc vocem vertunt *ἐξοδίου*: exodium autem teste Theodoro c. 52, finem festorum indicat; et *exodium* apud Livium lib. 7. Jovenal. sat. 6, Pollucem l. 4, Suidam et alios carmen erat, quòd in exitu alicujus rei, maxime comediæ aut scenæ, canebatur. *Juventus*, inquit Livius, *histrionibus fabellarum actu relicto, ipsa inter se more antiquo, ridicula inlecta versibus factare cœpit, quæ inde exodia appellata, consertaque fabulis, potissimum Aetolianæ sunt.* Unde eò alludens Septuag. festum hoc exodium vocatur, eò quòd clauderet solemnitem festi tabernaculorum publicæ et communi gratiarum actione et plausu, quò peracto tabernaculis exentes, quisque ad suas sedes et urbes remeabat. Quarto, quia similem collectam fecit rex Salomon, non pecuniæ erit enim ipse ditissimus et liberalissimus; sed populi in octavâ dedicationis templi, 2 Paral. 7, 9. Non nego tamen potuisse hoc festo fieri collectam pecuniæ pro templo et ministris Dei ante discessum populi, sed illa poterat fieri, et aliis festis, et maxime septimo die azymorum. Verum non inde vocatur hoc festum cœtus vel collectæ, neque hic fuit præcipuus festi hujus finis.

VERS. 37. — OFFERTISQUE IN HIS OBLATIONES DOMINO HOLOCAUSTA, EXCEPTIS SABBATIS DOMINI, DONISQUE VESTIS, q. d.: Hæc quæ descripsi sacrificia offerretis singulis festis, præter sacrificia quæ sabbato offeruntur, videlicet quatuor agrorum, quorum bini mane, et bini vespere offeruntur in holocaustum die sabbati, ut patet Num. 28, 9; item præter dona et vota vestra, id est, præter victimas quas sponte aut ex voto offeritis.

VERS. 40. — SUMETISQUE VOBIS DE PRIMO (festi tabernaculorum, uti præcessi) FRUCTUS ARBORIS PULCHERRIMÆ, SPATULASQUE PALMARUM, ET RAMOS LIGNI DENARSUM FRONDUM, ET SALICES DE TORRENTE, ET LÆTABIMINI CORAM DOMINO. Nota. In festo tabernaculorum jubentur Judæi, manibus gestare quatuor arborum ramos, vel fructus; primo, *arboris pulcherrima*, id est, citri. Ita Chaldaeus. Unde et Josephus fructus hujus arboris vocat mala Persica; mala enim citria, auctore Dioscoride, vocantur Persica et Medica, quia ex Persiâ et Mediâ in Italiam sunt advecta, teste Plinio. Citrum fuisse hanc arborem docet etiam R. Moses Ægyptius l. 5 Mor. c. 44.

Dices: S. Hier. in c. 14. Zachar. dicit fuisse cedrum. Respondeo: Per cedrum, citrum intelligi: nam mala citria etiam cedromela, quasi mala cedri vocantur, teste Dioscor. supra. Secundo, *spatulas*, id est, ramos palmarum. Ita Septuaginta. Tertio, *ramos ligni denarsum frondum*, id est, myrti. Ita Josephus, Chald. et R. Moses supra. Quarto, *ramos salicis*. Harum ergo quatuor arborum pulcherrimam, dièque virentem atque odorataram (citrus enim et myrtus boni odoris sunt)

ramos in festo tabernaculorum gestare debebant Hebraei, ut recordarentur se à solitudine in terram fecerunt; et arboribus optimis abundantem translatos esse; gestare, inquam, non tantum primo die festi, ut censat Abul, sed per septem continuos festi dies: hoc est enim quod hic dicitur: *Celebrabitis solennitatem septem diebus*. Et ita intellexit R. Moses, Burgensis, Ribera et alii: idque ut per septem dies significaretur, Hebraeos multis annis commoratos fuisse in deserto, indeque plenum gaudium in terra promissâ eis obvenisse; hoc est enim quod sequitur.

ET LETABIMINI CORAM DOMINO, q. d.: Gestantes ramos hos et fructus, saltabitis in sanctuario coram Domino. Tripudiis enim solebant veteres celebrare sua festa, ut patet 2 Reg. 6, 14; Exodi 32, 19; Exodi 19, 20. Ita Abul, qui et addit: *Dicunt aliqui quod quando Iudaei habebant istos ramos in manu, habebant cum eis colligatos et fructus, et sic saltabant elevantes et deprimentes illos fructus ad omnem differentiam positionis; quo significabant id esse ad laudem Dei: qui erat Dominus omnium positionum mundi*. Simile fiebat in thermis, sive oblatione sacerdotum, uti dixi Exodi 29, 24; Levit. 7, 30.

Mysticè, septimus mensis est tempus gratiae. Primum ejus festum est tubarum, id est, praedicatio Apostolorum. Secundum expiationis, id est, poenitentiae et contemptus illecebrarum voluptatum, cui studere debent omnes verè ad Deum conversi. Tertium tabernaculorum; quia tertius vice christiana gradus est vivere hic uti in tabernaculo per septem dies, id est, totâ vitâ, ut scilicet utamur rebus hujus seculi quantum necesse est, non amplius, et totâ mente per desertum hujus mundi festinamus ad caelestes mansiones, ut dicamus cum Psalte: *Incola ego sum et peregrinus, sicut omnes patres mei: in caulis enim habitavit Abraham, cum Isaac et Jacob cohaerentibus repositionis ejusdem*; vide dicta Hebr. 11, v. 9 et 10. Celebratur 15 die, cum luna decreverit incipit, quia qui bona seculi fluxa et caduca (quorum luna est symbolum) esse cognoscit, hic festinat ad aeterna. Septem ejus diebus continuè offerimus holocausta, quia totos nos nostraque omnia Deo consecramus. Gestamus primò, citrum, qui colore est aureo, id est, ardentem charitatem, quâ toti Dei gloriae, et fratrum utilitati incumbimus. Secundò, spatulas palmarum, quia quasi victores terrena omnia calcamus, dum nostra conversatio in caelis est. Tertio, lignum densarum frondium, puta myrtum, id est, odoriferam virtutum omnium densitatem, et continuum earum exercitum. Quarto, ramos salicis viridens, qui stabili firmitate in nostro virtutum statu et virore perseverare debemus; hi de torrente sumuntur, quia nisi crebrò in lege Dei meditetur, Deique

CAPUT XXIV.

1. Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens:
2. Praecepit filiis Israel ut afferant tibi oleum de olivis purissimum, ac lucidum, ad concinnandas lucernas jurgiter.
3. Extra velum testimonii in tabernaculo federis. Ponctus eas Aaron à vespere usque ad mane coram

gratiam imploremus, marcescet in nobis ille animi vigor. Vide psal. 1, v. 3. Haec qui fecerit letabitur coram Domino, et hilarem semper in eodem vitam aget. Rursùm S. Hieron. in cap. 14 Zachariae per lignum pulcherrimum accipit sapientiam, per palmas victoriam, per myrtum mortificationem, per salices victoriam. Nam medici, inquit, et physici tradunt quòd si quis salicis florem mistum aquâ biberit omnis in eo frigescat calor, et libidinis vena siccetur, ut ultra filios generare non possit. Hisce ornati in tabernaculis hujus vite, pariter et armati, tendimus ad domum nostram paratam in caelis. Salices ergo, aequè ut lactuca, agrus castus, etc., humorem venerem minuant, et castitatem fovent ac tumentur. Quartum festum sequens et finiens festum tabernaculorum, puta ejus octava, est festum coctus et collectae, hoc significat octavam resurrectionis, quando ex tabernaculis hisce exeuntes colligemur ad concilium et congregationem sanctorum in caelis, de qua canit Psaltes: *Beati qui habitant in domo tuâ, Domine; in secula seculorum laudabunt te; tunc nullum opus servile faciemus, quia tunc cessabit omne peccatum, omnis etiam labor et dolor, offeremus holocaustum Domino, quia totis viribus, totaque contentione animae, Deum speculabimur et amabimus: ibi enim implebimus illud: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex totâ fortitudine tuâ; et illud: Benedictio, anima mea, Domino, et omnia quae intra me sunt nominis sancto ejus*. Ita Radolphus, et ex parte Isychius atque ex iis Ribera lib. 5 de Templo c. 40 et seq.

Allegor. etiam Rupert. apposuit et eleganter haec accommodat festis natalibus Christi Domini. Scit enim pascha et pentecoste Judaeorum, inquit, significabat pascha et pentecosten Christianorum; ita festum tabernaculorum, quod in exitu anni celebrabatur, significabat festum natalis Domini, quod in fine anni celebratur. Tum enim letabundi terrae nostrae virginiae, puta B. Mariae, fructum, scilicet Christum in Bethlehem colligimus, et fructum arboris pulcherrimae, id est, Virginis intemeratae filium, in Eucharistia, ter offerimus et sumimus. Christus enim in stabulo et hospitio natus est, ut hic nobiscum quasi in tabernaculo versaretur, nosque ex eo ad patriam celestem deduceret; adsunt et palmae, hoc enim Christi festum comitatur et sequitur S. Stephani martyrium et victoria; adest et lignum densarum frondium, videlicet S. Joannes densa et altissima mysteria eructans; adsunt et parvuli innocentes, qui quasi salices de torrente fructum operum non habentes, subitò per solam Dei gratiam ad viriditatem salierunt aeternae patriae, et paradisi caelestis.

CAPITRUM XXIV.

1. Le Seigneur parla encore à Moïse, et lui dit:
2. Ordonnez aux enfants d'Israël de vous apporter de l'huile d'olive très-pure et très-claire, pour en faire toujours brûler dans les lampes qui seront
3. Hors du voile du témoignage, dans le tabernacle de l'alliance. Aaron les disposera devant le Seigneur pour y être allumées depuis le soir jusqu'au matin, et

Domino, cultu rituque perpetuo in generationibus vestris.

4. Super candelabrum mundissimum ponentur semper in conspectu Domini.
5. Accipies quoque similam, et coques ex ea duodecim panes, qui singuli habebunt duas decimas:
6. Quorum senos altriascūs super mensam purissimam coram Domino statues:
7. Et ponas super eos thus lucidissimum, ut sit panis in monumentum oblationis Domini.
8. Per singula sabbata mutabuntur coram Domino suscepti à filiis Israel federe sempiterno.
9. Eruntque Aaron et filiorum ejus, ut comedant eos in loco sancto: quia Sanctum sanctorum est de sacrificiis Domini jure perpetuo.
10. Ecce autem egressus filius mulieris Israelitidis, quem pepererat de viro aegyptio inter filios Israel, jurgatus est in castris cum viro israelita.
11. Cùmque blasphemasset nomen, et maledixisset ei, adductus est ad Moysen (vocabatur autem mater ejus Salumith, filia Dabri, de tribu Dan).
12. Miseruntque eum in carcerem, donec nosset quid juberet Dominus.
13. Qui locutus est ad Moysen,
14. Dicens: Educ blasphemum extra castra, et ponant omnes qui audierint manus suas super caput ejus, et lapidet eum populus universus.
15. Et ad filios Israel loqueris: Homo qui maledixerit Deo suo portabit peccatum suum:
16. Et qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur: lapidibus opprimet eum omnis multitudo, sive ille civis, sive peregrinus fuerit. Qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur.
17. Qui percusserit et occiderit hominem, morte moriatur.
18. Qui percusserit animal, reddet vicarium, id est, animam pro animâ.
19. Qui irrogaverit maculam cuilibet civium suorum, sicut fecit sic fiet ei:
20. Fracturam pro fracturâ, oculum pro oculo, dentem pro dente resituet: qualem inflixerit maculam, talem sustineat coegetur.
21. Qui percusserit jumentum, reddet aliud. Qui percusserit hominem, punitur.
22. Aequum iudicium sit inter vos, sive peregrinus, sive civis peccaverit: quis ego sum Dominus Deus vester.
23. Locutusque est Moyses ad filios Israel: et educerunt eum qui blasphemaverat extra castra, ac lapidibus opprimerunt. Feceruntque filii Israel sicut praeceperat Dominus Moysi.

COMMENTARIUM.

VERS. 2.—PRAECEPIT FILIIS ISRAEL UT AFFERANT TIBI OLEUM. Nota. Quatuor erant functiones sacerdotum in tabernaculo: prima et praeantissima, de qua haec tenens actum est, erat immolatio sacrificiorum; secunda, incensio thymiamatis in altari ad id deputato

cette cérémonie s'observera par un culte perpétuel dans toute votre postérité.

4. Les lampes se mettront toujours sur un chandelier d'or très-pur et très-net, devant le Seigneur.
5. Vous prendrez aussi de la pure farine, et vous en ferez cuire douze pains, qui seront chacun de deux dixièmes de farine.
6. Et vous les exposerez sur la table très-pure, devant le Seigneur, six d'un côté, et six de l'autre:
7. Vous mettez dessus de l'encens très-luisant, qui brûlera en l'honneur du Seigneur, afin que ce pain soit un monument de l'oblation faite au Seigneur par les enfants d'Israël.
8. Ces pains se changeront pour en mettre d'autres devant le Seigneur, à chaque jour du sabbat, après qu'on les aura eus des enfants d'Israël, qui doivent les offrir au Seigneur, par un pacte, qui est comme le témoignage éternel de leur fidélité et de leur perpétuelle reconnaissance.
9. Et ils apparteniront à Aaron et à ses enfants, afin qu'ils les mangent dans le lieu saint, et non ailleurs, parce que c'est une chose très-sainte, et qu'ils leur appartiennent comme leur part des sacrifices du Seigneur par un droit perpétuel.
10. Cependant il arriva que le fils d'une femme israélite, qu'elle avait eu d'un Égyptien, parmi les enfants d'Israël, eut une dispute dans le camp avec un Israélite;
11. Et qu'ayant blasphémé le nom saint, et l'ayant maudit, il fut amené devant Moïse. Sa mère s'appelait Salumith, et elle était fille de Dabri de la tribu de Dan.
12. Cet homme fut mis en prison jusqu'à ce qu'on eût su ce que le Seigneur en ordonnerait.
13. Alors le Seigneur parla à Moïse,
14. Et lui dit: Faites sortir hors du camp ce blasphémateur; que tout ceux qui ont entendu ses blasphèmes lui mettent les mains sur la tête pour rendre témoignage de son crime, et qu'il soit lapidé par tout le peuple.
15. Vous direz aussi aux enfants d'Israël: Celui qui aura maudit son Dieu, portera la peine de son péché:
16. Ce celui qui aura blasphémé le nom du Seigneur, soit puni de mort. Tout le peuple le lapidera, soit qu'il soit citoyen ou étranger. Que celui qui aura blasphémé le nom du Seigneur soit puni de mort.
17. Que celui qui aura frappé et tué un homme soit puni de mort.
18. Celui qui aura tué une bête en rendra une autre en sa place; c'est-à-dire, il rendra une bête pour une bête.
19. Celui qui aura outragé quelqu'un de ses citoyens sera traité comme il aura traité l'autre;
20. Il recevra fracture pour fracture, et perdra l'œil pour œil, dent pour dent; il sera contraint de souffrir le même mal qu'il aura fait souffrir à l'autre.
21. Celui qui aura tué une bête domestique, en rendra une autre, ou en paiera la valeur selon l'estimation qui en sera faite; mais celui qui aura tué un homme n'en sera pas quitte pour de l'argent; il sera puni de mort.
22. Que la justice se rende également parmi vous, soit que ce soit un étranger ou un citoyen qui ait péché, parce que je suis le Seigneur votre Dieu, et que je punis le mal partout où il se trouve.
23. Moïse ayant déclaré ces choses aux enfants d'Israël, ils firent sortir hors du camp celui qui avait blasphémé, et ils le lapidèrent; et les enfants d'Israël firent ce que le Seigneur avait ordonné à Moïse.

intra Sanctum, de qua functione dictum est Exodi 30, 7; tertia, propositio panum propositionis; quarta, accensio lucernarum in candelabro: de duabus hisce postremis agit hoc caput. Porrò filii Israel, sive totus conventus debebat sumptis prebere, ad has qua-